UMJETNIČKA BAŠTINA PAŠKIH BENEDIKTINKI

Nakladnik
Samostan benediktinki sv. Margarite, Pag

Za nakladnika
M. Bernardica Badurina osb, opatica

Urednički odbor
Anthony Buljanović, Bojan Goja, č. s. Benedikta Halilović osb, Dubravko Knežić, Ivana Prijatelj Pavičić, Radoslav Tomić

Urednik
Miroslav Granić

Recenzenti
Ivan Josipović
Sofija Sorić

Grafičko oblikovanje
Frane Grgić

Korektura
Neven Grgić

Lektorica za hrvatski jezik
Stanislava Nikolić Aras

Prijevodi sažetaka na engleski jezik
Anthony Buljanović

Prijevodi sažetaka na talijanski jezik
Rosanna Berlato

Tisak
Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Naklada: 300 primjeraka

ISBN 978-953-7249-04-5

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Znanstvene knjižnice Zadar pod brojem 151117077

© 2018. Sva prava pridržana.

Slika na ovitku: Pag, samostan benediktinki, Bogorodica s djetetom, sredina 15. st. (foto Ž. Bačić)
Slika na poleđini ovitka: Pag, samostan benediktinki, relikvijar sv. Trna. (foto Ž. Bačić)

Umjetnička baština paških benediktinki

Zbornik radova povodom 700. obljetnice osnutka samostana benediktinki sv. Margarite u Pagu

Urednik
Miroslav Granić

Autori studija
Silvija Banić
Bojan Goja
Emil Hilje
Ivan Kokeza
Ivana Prijatelj Pavičić
Gordana Sobota Matejčić
Radoslav Tomić

Pag, 2018.

*Srednjovjekovna umjetnička baština samostana sv. Margarite u Pagu**

Emil Hilje

Ženski benediktinski samostan i crkvu Sv. Margarite u Starom Gradu utemeljili su 1318. godine Juran i Milica Pogančić, imućan bračni par bez djece,[1] a tri godine kasnije obdarili su ga i nekim svojim posjedima.[2] Od tog se vremena crkva i samostan povremeno spominju u arhivskoj građi, najčešće kao posjednik solana i zemljišta na Pagu,[3] kao topografska odrednica,[4] ili u oporukama građana koji su dio svoje imovine ostavljali paškim benediktinkama. Tako je Zorica, žena Tome Markova, 23. lipnja 1401. godine ostavila samostanu dvadeset dukata, kao izvršenje oporučne odredbe svoje majke Jakovice,[5] a 28. veljače 1438. godine odredio je paški plemić Juraj Petrov Karlitić (Karleta) da ga pokopaju u crkvi Sv. Margarite te za njen popravak ostavio pet dukata i jedan centinar (oko 30 kg) soli.[6] Osobito je zanimljiva oporuka Stane, udovice Mateja Markovića, načinjena 2. kolovoza 1493. godine u njenoj kući u blizini crkve Sv. Margarite u Starom Gradu, kojom je odredila da bude pokopana ispred glavnih vrata rečene crkve Sv. Margarite, a svojim univerzalnim nasljednicama imenovala redovnice samostana Navještenja Marijina u novom Pagu.[7] Iz navedene je oporuke vidljivo da je stara crkva ostala u funkciji još neko vrijeme nakon preseljenja redovnica u novi grad, te da je imala dva portala. Međutim, vizitacije A. Valiera iz 1579. godine, te M. Priulija iz 1603. godine niti ne spominju crkvu Sv. Margarite u Starom Gradu, što znači da je u to doba već bila potpuno uništena.[8]

Od stare crkve do sada nije pronađen nikakav ostatak, niti je poznat njen nekadašnji izgled, pa je tek analogijom prema ostalim paškim crkvama iz tog doba moguće pretpostaviti da je bila relativno skromnih dimenzije, jednostavna pravokutna građevina s polukružnom apsidom, vratima i prozorima, bez osobitih ukrasa.[9] Također nije poznato kako su izgledale samostanski zgrade i prostorna organizacija. Položaj samostana benediktinki u Starom Gradu moguće je utvrditi na osnovu svjedočenja M. L. Ruića da se je nalazio na brežuljku sjeveroistočno od kolegijalne crkve,[10] ali i na temelju njegova položaja na crtežu Starog Grada, koji je Blaž Karavanić precrtao iz izgubljenog Ruićeva rukopisa.[11] Nije ga teško pronaći. Na tom je mjestu danas neobrađena površina (oko 500 m^2), koju je sa sjeverozapadne strane zatvarao veliki zid bez otvora. Zbog njegove veličine smatrao sam ga dijelom obrambenog sustava grada,[12] no stvarno je to bio ogradni zid samostanskog prostora. U istočnom dijelu terena nalazi se duboki stari zdenac, zacijelo upravo onaj nad kojim je izvorno stajala kruna s grbovima porodice Bon, koja se danas nalazi u dvorištu novog samostana paških benediktinki. Nažalost, koncem 2003. godine

ogradni zid nekadašnjeg samostana urušio se pod pritiskom zemlje i razlomio na nekoliko komada, pa je tako Stari Grad ostao bez jedne od upečatljivijih odrednica svoje urbane strukture. U međuvremenu su vegetacija i atmosferilije jako devastirali porušene ostatke, pa je možda prekasno da se taj lijepi srednjovjekovni zid sanira i vrati u izvorni položaj, iako postoje fotografije njegova izvornog izgleda.

Sredinom 15. stoljeća zbio se najznačajniji događaj u povijesti Paga - osnivanje novog grada. Vrlo brzo je veći dio stanovništva i institucija prešao iz starog grada u novi, pa se to, makar uz određene probleme i protivljenja od strane zadarskog nadbiskupa,[13] zbilo i sa ženskim benediktinskim samostanom. Preseljenjem u novi grad samostan benediktinki doživio je puni procvat. Sagrađena je nova crkva u gotičko-renesansnim oblicima i uz nju samostan, koji je vremenom proširivan i nadograđivan.

Samostan je smješten u sjeverni kut novoga grada, tako da mu se zidovi oslanjaju na gradski bedem, te je od samog početka predstavljao jednu od bitnih odrednica njegova urbanog rastera. Naime, slično kao i u osmišljavanju prostora franjevačkog i dominikanskog samostana, i tu je zemljani nasip bedema poslužio kao samostanski vrt.[14] Čini se prilično izvjesnim da su tijekom procesa rušenja paških zidina sredinom 19. stoljeća pošteđeni upravo oni dijelovi zidnog plašta koji su se nalazili uz tri gradska samostana, budući da su smatrani dijelovima samostanskih kompleksa. U tom je kontekstu i danas dio nekadašnjih gradskih obrambenih zidina moguće doživjeti kao ogradni zid samostana benediktinki.

Taj dio gradskog zidnog plašta uz sjeverni kut povijesne jezgre sagrađen je u najranijoj fazi gradnje zidina, a moguće ga je dovesti u vezu s angažmanom Jurja Dalmatinca i majstora iz njegova kruga.[15] Naime, sačuvan je podatak o tome da je Juraj Dalmatinac 19. prosinca 1449. godine ugovorio sa šibenskim graditeljima Ivanom Hreljićem i Vukašinom Markovićem gradnju dijela paških zidina te im za suradnika priključio Iva Stjepanova Franulovića.[16] Premda navedeni dokument ne otkriva o kojem je konkretnom dijelu zidina riječ, ostali podatci o gradnji paškog obrambenog zida upućuju na to da je u vrijeme angažmana Jurja Dalmatinca gradnja bila koncentrirana upravo na sjeveroistočni dio gradskih zidina, onaj orjentiran prema kopnu.[17] Taj dio paških fortifikacija, osim sasvim jednostavne zidne plohe, obilježava i jedna od upečatljivih kula polukružnog tlocrta, koja se dovodi u vezu s mogućim projektom Jurja Dalmatinca.[18] Sačuvani dijelovi fortifikacija uz prostor samostanskog kompleksa zidani su izrazito pravilno, precizno obrađenim blokovima kamena, pa ukazuju na vješte i kvalitetne izvršitelje arhitektova projekta.[19] U tom je dijelu zidina naknadno, 1470. godine, dodana i četvrtasta kula *Scrivanato*.[20] Čitav sačuvani kompleks bedema uz samostan benediktinki danas je praktički jedino materijalno svjedočanstvo o nekadašnjem dojmljivom izgledu gradskih zidina.

Prvi poznati podatak vezan uz **crkvu Marijinog Navještenja i ženski benediktinski samostan u novom Pagu**[21] je ugovor iz 1467. godine, kojim se Juraj Dalmatinac obvezao zastupniku crkve Jurju Mišoliću da će njegov nekadašnji učenik Radmil Ratković izraditi kapelu Sv. Nikole.[22] Iz toga se dade zaključiti da je tada središnji prostor crkve, a svakako i apsidalni dio, već bio sagrađen. Za nasuprotnu kapelu nema tako preciznih podataka, nego tek iz oporuke Ivana Rudine, načinjene 1493. godine, saznajemo da je oporučitelj za života dao podići kapelu u crkvi paških koludrica.[23] Crkva je dovršena

1483. godine,[24] a već 1485. godine, unatoč protivljenju zadarskog nadbiskupa Valaressa, preselile su koludrice iz starog u novi samostan.[25] Opis vizitatora Valiera iz 1579. godine dočarava nam nekadašnji izgled crkve. Imala je sedam oltara ukrašenih slikama i kipovima od oslikanog drveta, mnoštvo liturgijske opreme i raspelo u trijumfalnom luku:

Altare maius dedicatum S. Mariae Annuntiate consecratum et ornatum omnibus rebus necessariis et multis immacunculis ornatis sericeis uestibus ... sine cruce ... due lampades ex auricalcho cum suis uitreis ....

Altare a sinistris S. Mariae illorum de Spregnich ... ornatum cum icona ueteri, tobaleus duobus, candelabris ex ferro, altari portatili paruo ...

Altare S. Mariae illorum de Palladinich non consecratum ... ornatum est palla decenti ueteri cum imagine S. Mariae, palio, tobaleis, duobus candelabris ex ferro ...

Altare Natiuitatis S. Mariae illorum de Mircouich consecratum ... ornatum est palla decenti, duobus angelis inauratis, palio, tribus tobaleis, duobus candelabris ex ferro ... sine cruce ...

Altare a dextris sub titulo Corone Domini ... ornatum quibusdam iconis et immaginibus presertim S. Mariae, cum armario inaurato in quo sub duplici hostio et claui seruatur spina corone Domini, tribus tobaleis, duobus angelis inauratis, duobus candelabris ex ferro cum solariolo ... sine cruce ...

Altare S. Mariae illorum de Billinich ... ornatum palli ueteri decenti, tribus tobaleis, pallio, scabelo indecenti, sine cruce ... altari portatili paruo ...

Altare S. Nicolai consecratum illorum /illorum/ de Missulis quorum bona possidentur ab illis de Mircouich ... ornatum est palla decenti, tribus tobaleis, duobus candelabris ex ferro, palio et scabello, sine cruce ...

Bona ecclesiae dictarum monialium:

Cruces tres ex argento et aegnio inaurate.

Clices duo cum patenis ex argento, alius fractus ex argento cum patena aegnada, alius cum pede et patena ex ramo, cupam ex argento sordidi et patene inaurande ...Status ecclesie est satis decenti edificati sed dealbanda, cum crucifixo in frontespicio, chorus est in aere circum ecclesiae (?) a tribus partibus.[26]

Po svemu sudeći, gradnja crkve Marijinog Navještenja i ženskog benediktinskog samostana odvijala se relativno brzo, bez većih zastoja, što je rezultiralo homogenošću njenih dijelova. Na pravokutan prostor broda dodane su već u prvo vrijeme gradnje pobočne kapele, čime je crkva u tlocrtu dobila izgled nepravilnog križa. Svojom se orjentacijom crkva prilagodila urbanom rasteru, pa je, umjesto uobičajene orjentacije prema sjeverozapadu, jedanako kao i zborna crkva, orjentirana prema jugozapadu, a pred pročeljem je ostavlje prostor za trg skromnih dimenzija.[27]

Polukružna apsida presvođena je pomoću osam elegantnih, zrakasto raspoređenih rebara, a sa svake strane ostavljen je po jedan vitki prozor sa šiljastim završetkom. Trijumfalni luk je polukružan, fino profiliran, te oslonjen na ižljebljene pilastre do četvrtine ispunjene štapićima, kojih su kapiteli bogato ukrašeni motivima lišća i školjki. U centralnim školjkama s obje strane smješten je grb obitelji Mišolić.[28] Istraživanja provedena tijekom konzervatorskih radova 1998-2000. godine otkrila su da je izvorna apsida bila niža, te da su njen današnji izgled i ukras posljedica kasnije pregradnje.

Međutim, od izvornog izgleda apside nije sačuvano dovoljno elemenata koji bi otkrivali njene konstrukcijske elemente, premda je moguće pretpostaviti da je imala neku vrstu rebrastog svođenja, možda poput onog u crkvi Sv. Frane.[29] Sadašnji elementi profilacija izvedeni su u štuku, zacijelo u vrijeme ujednjačavanja izgleda unutrašnjosti crkve početkom 19. stoljeća, kada su u štuko ukrasu jednostavno kopirani elementi ukrasa kapele Mišolić.[30] Sa strana trijumfalnog luka nalaze se izdužene niše šiljastih završetaka, uokvirene motivom izmjeničnih zubaca, u kojima su smješteni kipovi svetaca. Profilirani vijenac, koji teče iz apside preko pilastara trijumfalnog luka, nastavlja se u brodu i u bočnim kapelama. Sam prostor broda je jednostavan i bez osobitih ukrasa, osim trijumfalnih lukova kapela, koji ponavljaju motive glavnog trijumfalnog luka.[31]

Lijeva kapela, koju je po uputama Jurja Dalmatinca sagradio Radmil Ratković, u sadašnjem obliku ima unutarnje dimenzije 7,15 x 4,15 m.[32] Uz ižljebljene pilastre trijumfalnog luka se s unutrašnje strane nalaze okrugli stupovi koji preko ukrašenih kapitela nose masivna tordirana rebra svoda. Rebra nisu u potpunosti sačuvana, već su presječena kasnijim stropom koji je zamijenio izvorne svodove kapele.[33] Na bočnim zidovima kapele nalaze se pilastri sa po dva stupića sa strane, što ukazuje na to da je kapela vjerojatno izvorno bila duža, dvotravejna.[34] Međutim, za razliku od prednjeg traveja, nisu sačuvani tragovi svođenja tog drugog dijela. Uz zidove kapele postavljene su kamene klupe, a na podu kapele je mramorna nadgrobna ploča s grbom obitelji Mišolić. Tipologija i način obrade sačuvanih dijelova svodnih rebara izrazito su slični svodovima u bočnim brodovima šibenske katedrale, koji su sagrađeni po projektu Jurja Dalmatinca, po ugledu na svodove poznate "Androne Foscari" u duždevoj palači u Veneciji.[35] Na taj način se i kapela Mišolić u crkvi paških benediktinki otkriva kao djelo rađeno po projektu velikog majstora,[36] makar u nešto skromnijoj izvedbi od njegovih važnijih i skupljih projekata. Izvorni izgled kapele promijenjen je dogradnjom samostanskih zgrada, ali je djelom rekonstruiran tijekom posljednjih radova na restauraciji crkve. U dnu kapele je barokni oltar s novijim kipovima Bogorodice s mrtvim Kristom (*Pietà*), Sv. Skolastike i Sv. Ante Padovanskog.

Desna kapela ima oblik nepravilnog kvadrata, unutarnjih dimenzija oko 3,65 x 3,63 metara. Dao ju je podići paški plemić Ivan Rudina, koji je u svojoj oporuci od 26. veljače 1493. godine odredio da bude pokopan u njoj.[37] Očito je u znatno skromnijem obliku ponavljala tip nasuprotne kapele Mišolića. I na njenom se ukrasu ponavljaju školjke s grbom porodice Mišolić, zacijelo izrađene u vrijeme ujednjačavanja izgleda unutrašnjosti crkve.[38] Uz kapelu je kasnije sa sjeveroistočne strane u istim gabaritima dodana prostorija sakristije, pa je na tom mjestu sužen prostor ulice.

Crkva Marijinog Navještenja je izvana s apsidom duga 17,5 metara, a široka bez kapela 7,8 metara (s kapelama 18,5 metra) i visoka do vrha zabata 14,2 metara. Unutarnji prostor crkve, bez kapela i apside ima dimenzije 12 x 6,4 metra. I pročelje i začelni zid su lagano ukošeni u odnosu na bočne zidove. Potkovasta polukružna apsida istaknuta je u prostoru, a s obje bočne strane su dodane nasuprotno postavljene kapele kapele, čime se tlocrtna koncepcija djelomično približila obliku križa. Izvana je savim jednostavna i gotovo bez ikakva ukrasa,[39] zidana uglavnom pravilnim tesanicima.[40]

Od ostalih redovničkih crkava u novom Pagu razlikuje se ne samo svojom prostornom koncepcijom,[41] već i bogatstvom ukrasa u unutrašnjosti. Ižljebljeni pilastri, polukapiteli s motivima lišća i školjki, fino profilirana rebra svodova - sve su to elementi koje u ostalim paškim crkvama ne nalazimo. Potrebno je ipak naglasiti da je crkva u kasnijim vremenima često bila uređivana i popravljana, te da znatan dio današnjih ukrasa nije originalan, nego je izveden u štuku, pri čemu su kopirani izvorni ukrasni elementi kapele Mišolić rađeni u kamenu.[42] Najviše je promjena doživjelo pročelje. Umjesto portala sa šiljastim gotičkim lukom, kojeg je obris vidljiv na dijelu zida ispunjenom opekom, ugrađena su novija vrata, a na mjestu rozete jednostavni okrugli prozor. Grb paškog kneza Paola Malipiera (1429. - 1431.) uzidan nad portalom zacijelo je donesen iz Starog Grada.[43] Niti gornji dio pročelja sa zvonikom i kipom anđela nije originalan, kao uostalom ni čitav gornji dio građevine. Sudeći po kipu anđela, do pregradnje je došlo u vrijeme baroka.

Samostanska zgrada je prostrana jednokatnica kojoj je kasnije nadodana još jedna, zatvarajući tako unutrašnje dvorište. U dvorištu je sačuvana kruna zdenca iz 1353. godine, donešena iz Starog Grada.[44]

Kao i na ostalim crkvama u Pagu, i na crkvi benediktinki vidljivo je prožimanje gotike i renesanse, no dok kod ostalih duh gotike prevladava i u koncepciji prostora i u većem dijelu arhitektonske dekoracije, pa i u tipično srednjovjekovnoj skromnosti samih građevina, ovdje je situacija drukčija. Gotički oblici ispoljili su se, doduše, u rebrastom svođenju apside i pobočne kapele, te u šiljastim lukovima portala i prozora, no prostorna koncepcija, potreba za ukrašavanjem i sam izgled ukrasa približavaju se renesansnom ukusu.

Dio bogatstva svojih izvornih arhitektonskih struktura sačuvali su crkva i samostan do danas, te unatoč brojnim pregradnjama, predstavljaju jedan od najbolje očuvanih kompleksa sakralnog graditeljstva na Pagu.

Marom koludrica u samostanu Sv. Margarite sačuvan je velik broj djela srednjovjekovne umjetnosti, od kojih su neka reprezentativni radovi visoke umjetničke razine.

Kruna zdenca[45] iz 1353. godine zacijelo potječe iz samostana u Starom Gradu. Danas je smještena u samostanskom dvorištu, u funkciji krune cisterne. Izrađena je od vapnenca, dimenzije su joj 110 x 110 x 102 cm, a promjer otvora 83 cm. Kruna je s dvije strane ukrašena grbovima mletačke porodice Bon,[46] s jedne lavom Sv. Marka, a s jedne grbom paške komune - likom Sv. Jurja na konju koji ubija zmaja. Krilati lav Sv. Marka prikazan je iz profila u plitkom reljefu, u niši pod lukom. Prednjim šapama drži knjigu. Tijelo mu je neproporcionalno maleno u odnosu na glavu. Lik Sv. Jurja isklesan je u niši pod lukom, a izrađen je u plitkom, zaobljenom reljefu. Sv. Juraj sjedi na konju u visokom sedlu s naslonom, te desnom rukom kopljem kroz otvorene ralje probada zmaja koji je polegnut pod konjskim nogama. Koplje je od siline udara puklo, te je jedan dio ostao u svečevoj ruci, a drugi u zmaju koji se grči u smrtnom bolu. Svetac ima gustu kovrčavu kosu, a lice okrenuto *en face* izgleda poput dječjeg. Na lijevom boku mu je mač. Odjeven je u oklop, lijevom rukom pridržava uzde, a iza leđa mu vijori dugački plašt, zakopčan na prsima. Svečev lik ima neproporcionalno veliku glavu, a čitav lik je

prevelik u odnosu na konja. Konj je prikazan dosta prirodno, s propetim prednjim nogama i ponešto prevelikom glavom. Lik zmaja je također neproporcionalan, s prevelikom izduženom glavom, te sasvim malenim krilima. Likovne karakteristike odaju pomalo naivnog umjetnika, te vjerojatno ugledanje na neki od grbova zadarske komune s prikazom Sv. Krševana na konju. Reljefi su dijelom izlizani, a dijelom oštećeni ispucanošću površine kamena. Na vrhu krune teče djelomično oštećen natpis ispisan gotičkim slovima: FRANCESCO BON CONTE DE PAGO FO FATO STO LAVORIE MCCCLIII A DI PRIMO DE AVOSTO ...[47]

Grb paškog kneza Paola Malipiera[48] (1429. - 1431.) uzidan je nad portalom, zacijelo u vrijeme gradnje crkve. Dimenzije su mu 67 x 48 cm. Međutim, nije nam poznato koji su razlozi naveli koludrice da na takav način iskažu počast knezu koji je dužnost u Pagu obnašao tridesetak godina prije početka gradnje crkve u novom Pagu. Grb je izrađen na ploči uokvirenoj gotičkim rubom s motivom izmjeničnih zubaca. U štitu je prikazana orlovska noga s kandžom i krilom, a povrh štita kaciga s plaštem koji se pretvara u vegetabilni motiv. Povrh kacige je pomalo neproporcionalna ženska figura koja u desnoj ruci drži svitak koji u luku prolazi iznad njene glave. Od nekadašnjeg porodičnog gesla ispisanog na svitku vidljiva su svega dva slova - početno P i zadnje T.[49] Grb je dosta oštećen, pa su likovne odlike plastičkog ukrasa teško čitljive, no očito je riječ o majstoru skromnijih dometa.

Nakon nedavne obnove u zid samostanskog dvorišta ugrađen je **grb paškog kneza Antonia Loredana**[50] (1469. - 1471.), koji je izvorno bio uzidan u obližnje gradske bedeme, a u 19. stoljeću je premješten u samostanski vrt.[51] Dimenzije su mu 133 x 81 cm. Grb je isklesan na pravokutnoj ploči uokvirenoj profiliranim rubom. U sredini je štit podijeljen horizontalnom linijom u dva polja. U gornjem polju su tri ruže u vodoravnom nizu, a u donjem također tri ruže, od kojih je srednja postavljena niže u odnosu na bočne. Oko štita je bogati lisni ukras. Iznad grba je kaciga pokrivena plaštem, koji se spušta sa strana i prelazi u lisni ukras. Iz kacige raste ruka koja drži grančicu s tri ruže. Dijelovi lisnatog ukrasa i ruže u ruci djelomično prelaze preko profiliranog okvira. Ispod grba je uklesan natpis: LAVREDANA FVIT PROLES CEV FLVMEN IN ARMIS ANTONII VENETI QVI CVNCTIS PREFVIT EQVE (MCCCCLXX OCTOBRIS DIE PRIMO.)[52] Ploča je odrezana u donjem dijelu pa nedostaje dio natpisa, koji je sačuvan u rukopisima Marka Laura Ruića[53] i Mijata Sabljara.[54] Finoća izrade i način na koji je tretirano voluminozno "mesnato" lišće upućuje na vrlo blisku vezu s djelima Jurja Dalmatinca i njegova kruga, pa bi trebalo pomišljati na nekog od njegovih istaknutijih suradnika, poput Ivana Pribislavljića, Radmila Ratkovića ili Petra Berčića.

Grb kneza Tome Zorzija[55] uzidan je s vanjske strane samostanskog vrta, u blizini nekadašnje *Porte Uhlinac.* Dimenzije su mu 158 x 79 cm. Grb je isklesan na pravokutnoj ploči uokvirenoj jednostavnim profilom. U sredini je štit sa širokom horizontalnom trakom, a oko štita bogati lisni ukras. Jednako kao i na Loredanovoj ploči, iznad štita je kaciga s plaštem koji prelazi u lisni ukras. Iz kacige raste ruka koja za vrat drži zmaja koji se repom omotao oko nje, a glavu je spustio da je zagrize. U dnu ruke je zavezana traka iz koje na obje strane lepršaju po dvije vrpce. Dijelovi lisnatog ukrasa i prsti

ruke djelomično prelaze rub okvira. Ispod grba je uklesan natpis: FAVSTIS FAVENTIBUS FATIS THOMAS GEORGIO PRETOR HIC MVRORUM CIVITATIS FVNDAMENTA IECIT ET SIGNA SVA MEMORES ANNOS SV(P)ERATVRA POSVIT. MCCCLXVIII IANVARII (D)IE XXV.[56] Način obrade "mesnatog" lišća i ovdje upućuje na vezu s majstorima iz kruga Jurja Dalmatinca.[57] I koncepcijski i po načinu obrade ova je ploča izrazito bliska onoj Antonia Loredana, do te razine da bi se moglo pretpostaviti da je rad istog majstora.[58] Ipak, nešto je lošije očuvana, a i dalje je izložena oštećivanju, pa bi trebalo razmišljati o njenom preseljenju u neki zaštićeniji prostor.

Nadgrobna ploča s grbom obitelji Mišolić[59] na podu njihove kapele ima dimenzije 276 x 154 cm. Vanjski dio ploče čini široka traka načinjena od rapske breče, široka 33 cm, koja sa svih strana obuhvaća unutarnji dio ploče dimenzija 210 x 88 cm. Bogato je ukrašena nizovima izmjeničnih zubaca s vanjske i unutarnje strane, a središnjim dijelom teče sinusoidno protegnuta vitica vinove loze, koja u svakom polju ima široki list. Rađena je vrlo precizno, s mnoštvom detalja i odaje ruku vještog majstora.[60] Za razliku od okvira, unutarnji dio izrađen je od vapnenca i sasvim je jednostavan. Uokviren je geometrijskim stepenastim profilom, koji je dodatno ukrašen motivom tordiranog užeta. Ploha je prazna, osim grba u središnjem dijelu. Od izvorne unutarnje ploče sačuvane su gornje dvije trećine, dok je na mjestu donje trećine umjesto odrezanog dijela bila ubačena jednostavna glatka ploča, koja je u sklopu radova na restauraciji kapele zamijenjena pločom na kojoj su izvedeni profili i nadopunjen nedostajući dio grba. U središtu ploče je isklesan grb Mišolića u visokom reljefu, unutar snažno istaknutog okvira u obliku okomito postavljenog romba s polukružnim istacima na stranicama. Koncipiran je slično kao i grbovi kneževa Zorzija i Loredana. Iznad kartuše, u kojoj je koso položena široka greda na kojoj se nalazi dvogredi križ, postavljena je turnirska kaciga povrh koje je poprsje lava postavljeno u profilu. Sa strana kacige spušta se plašt koji se pretvara u lišće, a sa strana kartuše je uzvitlano lišće. Unatoč oštećenjima i izlizanosti, očito je da je i grb rad kvalitetnog klesara, pa se može pretpostaviti da je i nadgrobnu ploču, kao i čitavu kapelu, izradio Radmil Ratković.

Nadgrobna ploča porodice Mirković[61] tek je nedavno vraćena u samostan benediktinki i postavljena uz zid samostanskog dvorišta. Izvorno se nalazila u podu ispred kapele Mišolića, o čemu svjedoči arhivski zapis sačuvan u oporuci Ivana Frane Mirkovića sročenoj 7. siječnja 1729. godine.[62] U pitanju je monolitna ploča od vapnenca, dimenzija 184 x 77 cm. Na njoj je unutar profiliranog okvira u plitkom reljefu unutar okruglog vijenca u kartuši prikazan grb Mirkovića s polumjesecom okrenutim prema gore i dvije zvijezde. Iz vijenca vijore trake koje se spuštaju do dna ploče, a na njegovu vrhu je turnirska kaciga, povrh koje je lik djevojke koja drži razvijenu traku. Na traci je izvorno vjerojatno bilo uklesano porodično geslo, od čega se danas tek naslućuju poneka slova. S obje strane kacige širi se uzvijeno lišće, koncipirano slično poput onoga na Loredanovu i Zorzijevu grbu. Sa strana su slova ·I· i ·M·. Čitava je površina jako izlizana, pa likovne odlike nisu sasvim čitljive. Ipak, po samom tipu ploče i ukrasa moguće ju je datirati u sam kraj 15. stoljeća, a zacijelo ne može biti mlađa od 1503. godine, kada je došlo do promjene grba porodice Mirković.[63]

Drveni kipić Sv. Margarite[64] okvirno se datira u 14. stoljeće, pa se pretpostavlja da potječe iz samostana u Starom Gradu. Dimenzije su mu 63 x 18 x 11 cm. Svetica je prikazana u stojećem položaju. Odjevena je u haljinu bez rukava, koja je u gornjem dijelu pripijena uz tijelo, a u donjem ima oblik zvona. Ruke nisu modelirane, već načinjene od dva dijela tako da se mogu pomicati u ramenima i u laktovima. Po svemu sudeći originalna je samo glava, koja je neproporcionalno velika u odnosu na tijelo (17 x 12 x 11 cm), te je vjerojatno izvorno pripadala kipu nešto većih dimenzija. Ima jednostavne, ponešto stilizirane, ali izrazito nježne mladenačke crte lica. Kad se ukloni vlasulja vidljiva je sasvim jednostavna modelacija kose, koja upućuje na to da je izvorno bila predviđena da bude pokrivena. Uši su ponešto prenaglašeno frontalne, ali sasvim realistično izvedene. Nakon uklanjanja sloja kasnijeg prebojavanja došla je do izražaja ružičasta boja inkarnata s rumenilom na obrazima, crvenim usnicama i fino izvedenim linijama očiju i obrva. Kipu su bile dodane prave naušnice, koje su skinute tijekom restauratorskog zahvata, a na leđima ima malo spremište, u kojemu se navodno nekad nalazila pergamena. Glava je bez sumnje djelo vještog drvorezbara, koji je uspio ostvariti upečatljiv psihološki dojam. Premda za sada nije moguće utvrditi radioničku pripadnost, likovne odlike koje su došle do izražaja nakon restauratorskog zahvata upućuju na dataciju u 15. stoljeće.

Drveni kip Bogorodice iz Navještenja[65] oslikan temperom ima dimenzije 91 x 30 x 20 cm. Temeljem općih stilskih odlika moguće je datirati ga u prvu polovicu 15. stoljeća. Zacjelo potječe s glavnog oltara crkve, koji spominju vizitatori A. Valier 1579. godine (*Altare maius dedicatum S. Mariae Annuntiate*)[66] i M. Priuli 1603. godine (*Altare maius sub titulo Annunciationis Beatae Virginis*).[67] Ipak, s obzirom na to da je stariji od nove crkve, teško je utvrditi gdje se izvorno nalazio. Bogorodica je prikazana kako stoji i očito je bila dio grupe *Navještenja*, koja je saržavala i kip arkanđela Gabrijela. U lijevoj ruci drži knjigu, a desnu je položila na prsa. Lice joj je ovalno, s pravilnim lukovima obrva naglašenim tankom crnom linijom. Ima maleni nos i male rumene usne. Inkarnat je blijed, a na obrazima ima okrugla polja rumenila. Oči su joj polusklopljene, a pogled uperen prema dolje. Odjevena je u bijelu haljinu sa zlatnim rubovima i modri maforion sa širokim pozlaćenim porubom. Draperija ima voluminozne nabore koji se blago spuštaju, a djelimično je obrađena i sa stražnje strane. Na pozlaćenom rubu haljine pod vratom je puncirani ukras od dvostrukog niza točaka. Skulptura je prvobitno dovedena u vezu s poliptihom Petra de Riboldisa iz crkve Sv. Frane u Zadru.[68] Međutim, od dijelova tog poliptiha bitno se razlikuje puninom volumena, različitim tretiranjem nabora, te drukčijim oslikom. U pitanju je djelo kvalitetnog drvorezbara s finim osjećajem za volumen i proporcije masa. Sasvim okvirno kip je moguće dovesti u vezu s brojnim drvenim grupama *Navještenja* koje su početkom 15. stoljeća bile osobito popularne u Toscani, gdje je sačuvan velik broj sličnih drvenih kipova.[69] No, u nekim elementima vidljive su dodirne točke s kipovima Mateja Moronzona, koji potječu s pregrade zadarske katedrale, a danas se čuvaju na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru, izrađenima između 1426. i 1433. godine.[70] Na sličan način su izrađeni volumeni nabora plašta, jednostavna izvedba šaka i prstiju, a dijelom i fizionomija lica, koja podsjeća na lice jednog od dvojice

mladih apostola, osim drukčije formiranog luka obrva, što je vjerojatno ikonografski zadano. Stoga bi se, barem na okvirnoj razini, ovaj kip mogao dovesti u vezu s razgranatom djelatnošću porodice Moronzon[71] i eventualnu suradnju sa slikarom Ivanom Petrovim iz Milana.[72]

Drveni reljef Bogorodice s Djetetom i anđelima[73] oslikan temperom ima dimenzije 90 x 53 x 24 cm. Okvirno ga je moguće datirati u sredinu 15. stoljeća. Vjerojatno potječe s oltara *Rođenja Bogorodičina*, za koji vizitator A. Valier 1579. godine navodi da ima doličnu palu s dva pozlaćena anđela (*Altare Nativitatis S. Mariae ... ornatum est palla decenti, duobus angelis inauratis*).[74] Reljefna grupa Bogorodice s Djetetom i anđelima ima obrađenu samo prednju stranu, dok je stražnja strana udubljena i izbrazdana. Bogorodica sjedi na jednostavnom smeđem prijestolju, u krilu joj leži maleni Krist, a sa strana poviše Marije su dva anđela. Bogorodica je u stavu adoracije, s rukama koje se sklapaju na molitvu. Ima izrazito nježan izraz lica, poput lutke. Odjevena je u crvenu haljinu koja joj pada u okomitim naborima, te je gotovo u potpunosti ogrnuta maforionom, koji je izvana zlatne, a iznutra modre boje, definiran razigranim, voluminoznim i mekanim, ali neprirodnim naborima. Mali Krist prikazan je gol, a leži pomalo neprirodno u majčinu krilu. Anđeli su odjeveni u dugačke bijele haljine preko kojih imaju prebačene duge tunike zlatne boje. Postavljeni su simetrično, s po jednom rukom uzdignutom iznad Bogorodičine glave, kojom su nekad držali krunu, a drugom pridržavaju tunike. Ruke kojima su držali krunu su im oštećene. Na stražnjoj strani vide se rupe u koje su nekada bila umetnuta krila. Izvorni inkarnat svih likova je blijed, s ružičastim partijama. Čitavo djelo ispoljava sjevernjački duh internacionalne gotike,[75] te se vjerojatno može dovesti u vezu s lombardskim utjecajima, koji su sredinom 15. stoljeća prisutni u zadarskoj umjetnosti.

Drveni kip Bogorodice s Djetetom[76] oslikan temperom ima dimenzije 98 x 55 x 35 cm. Vjerojatno potječe s oltara porodice Paladinić, za koji vizitator A. Valier 1579. godine navodi da je ukrašen doličnom starom palom s likom Sv. Marije (*Altare S. Mariae illorum de Palladinich ... ornatum est palla decenti ueteri cum imagine S. Mariae*).[77] Bogorodica sjedi na jednostavnom postolju. Desnom rukom pridržava malog Krista koji joj pomalo ukočeno stoji u krilu, a lijevom mu pruža jabuku. Odjevena je u tamnocrvenu haljinu i maforion koji je izvana plave, a iznutra maslinastozelene boje. Medaljonom je zakopčan na prsima, te potpuno zaogrće donji dio tijela. Krist desnom rukom blagosivlja, a u lijevoj drži češljugara. Odjeven je u jednostavnu haljinicu svijetlocrvene boje, s naslikanim bijelim pojasom, koji se od čvora spušta prema obrubljenom dnu.[78] Likovi su prikazani dosta ukočeno, s neproporcionalno velikim šakama. Draperije su bogato nabrane, s voluminoznim, ali pomalo geometriziranim naborima. Skulptura je tijekom vremena doživjela razna oštećenja,[79] koja su sanirana restauratorskim zahvatom. Vjerojatno je u pitanju rad domaćih,[80] možda zadarskih radionica, koji su kao uzor imali znatno veći kip Bogorodice s Djetetom iz Starog Grada na Pagu,[81] što je moglo dijelom utjecati na ponešto arhaičan izgled, pa se najprihvatljivijom čini datacija u prvu polovinu 15. stoljeća.

Drveno raspelo koje se nekad nalazilo u kapeli Mišolić bilo je u potpunosti prebojano i smatrano je radom iz 17. stoljeća.[82] Međutim, nedavna restauracija otkrila je izvorne odlike kasnogotičkog

i ranorenesansnog likovnog izraza. Raspelo (bez novijeg križa) ima dimenzije 160 x 160 x 24 cm. Kristovo je tijelo ponešto disproporcionalno, to jest gornji dio je naglašeniji od donjeg, što možda upućuje na izvorni položaj koji je bio namijenjen pogledu odozdo. Težinu tijela nose ukoso položene vrlo dugačke i vitke ruke, pribijene na drvo križa čavlima kroz ispružene dlanove, od kojih se mlazovi krvi cijede niz podlaktice. Glava je blago spuštena i nagnuta na desno. Kosa je ponešto stilizirana i u nekoliko dugačkih pramenova pada na ramena i prsa. Trnova kruna formirana je od dvije prepletene grane iz kojih izbijaju elegantni i oštri šiljci. Po čelu i kosi slijevaju se mlazovi krvi. Lice je ispod visokog čela definirano snažno naglašenim obrvama, poluskopljenim vjeđama očiju i dugačkim ravnim nosom. Snažni brkovi i kratka brada uokviruju spuštena usta s naglašenom donjom usnicom. Snažno istaknute žile na vratu pojačavaju izraz patnje ocrtan na usnicama. Korpus je izveden izrazito stilizirano i nerealistično, s vrlo koso položenim siluetama rebara. Na svijetlosmeđem inkarnatu naglašena je rana na desnoj strani iz koje se slijeva jaki mlaz krvi. Perizoma je svijetlocrvene boje, skulptorski tek skromno definirana, bez snažnijih nabora, s neuobičajeno malenim čvorom s lijeve strane. Doseže tek do polovine bedara, tako da su noge, niz koje se također cijedi krv, gotovo sasvim vidljive. Lagano su savinute u predjelu koljena i oblikovane anatomski prilično vješto, te uvjerljivo pribijene jednim čavlom na križ. Stopala se oslanjaju na vrlo stilizirano izvedenu lubanju.

Ukupni izgled raspela odaje oslanjanje na bogatu tradiciju kasnogotičkih raspela zadarskog kruga, poput onog iz Božave na Dugom otoku ili poznatog Moronzonova raspela iz katedrale.[83] Međutim, autor paškog raspela ne uspjeva dosegnuti njihovu ekspresivnu izražajnost, premda poneki brižljivo izvedeni detalji, poput voluminozno istaknute zgrušane krvi i napete anatomije ruku i nogu odaju relativno vještog majstora. Međutim, skraćena i nenaglašena prizoma, ublažena ekspresija, pa i uvažavanje očišta promatrača, elementi su koji upućuju na zreliji, renesansni senzibilitet, odmaknut od navedenih uzora, pa bi raspelo trebalo vezati uz kraj 15. stoljeća.

Ukrašena greda za koju se smatra da je izvorno bila dio konstrukcije nekadašnjeg kora,[84] ima dimenzije 575 x 26 x 15 cm. Obrađena je s dvije šire strane plitkim reljefnim ukrasom dubine 1 cm, a na dnu svake strane, na kutovima koji omeđuju donju glatku plohu, proteže se motiv tordiranog užeta. Gornja strana nije obrađena ali su na dva mjesta nedaleko središta urezani utori dimenzija 17 x 6 x 4 cm, koji su vjerojatno služili za uglavljivanje okomitih gredica. Prednja ploha ukrašena je nizom identičnih lisnih ukrasa, dimenzija 52 x 18 cm, a u sredini je pomalo nepravilan krug izveden motivom izmjeničnih zubaca, raspona 26 cm, unutar kojeg je prikazan *Agnus Dei*, dosta arhaično izveden, možda čak inspiriran onim Pavla iz Sulmone na glavnom portalu zborne crkve u Starom Gradu.[85] Nasuprotna strana ponavlja potpuno iste vegetabilne motive, ali je u centralnom polju umjesto Jaganjca izrezbaren Kristov monogram (IHS).

Opći izgled ukrasa odaje majstora sasvim skromnih dometa, prije kvalitetnog zanatlije nego školovanog drvorezbara. Stoga nema niti izrazitijih stilskih odlika, pa tek korištenje izmjeničnih zubaca na kružnim okvirima centralnih polja otkriva izravnu vezu s gotičkom likovnom kulturom, a jedini figuralni prikaz, *Agnus Dei*, ovisnost i o znatno starijim likovnim izvorištima.

Greda nije cjelovita, nego je odrezana na oba kraja, tako da je od posljednjeg lisnog motiva s lijeve strane sačuvana tek četvrtina, a od krajnjeg s desne polovina. Stoga se može zaključiti da je izvorno bila duža od šest metara što odgovara rasponu crkve, pa bi mogla biti dio izvorne gredne konstrukcije iz druge polovine 15. stoljeća. Ipak, malo je vjerojatno da su sve grede bile tako raskošno ukrašene, pa se može pretpostaviti da je ova svojim položajem doista označavala razdjelnicu između "dubokog kora" i dijela crkve namijenjenog puku.[86]

U samostanu paških benediktinki čuva se i jedno iznimno vrijedno djelo ranorenesansnog slikarstva - **slika Bogorodice s Djetetom**,[87] koja se vezuje uz krug čuvenog padovanskog slikara Andrea Mantegne. Naslikana je temperom na drvu, a dimenzije su joj 51 x 32 cm. Vjerojatno potječe s oltara Sv. Marije lijevo od glavnog, za koji vizitator A. Valier 1579. godine spominje da je ukrašen starom ikonom (*altare a sinistris S. Mariae ... ornatum cum icona ueteri*) ili s oltara desno od glavnog, za kojeg isti vizitator spominje da je bio ukrašen ikonama i kipovima Sv. Marije (*Altare a dextris sub titulo Corone Domini ... ornatum quibusdam iconis et immaginibus presertim S. Mariae*).[88] Slika je dio nekad veće cjeline, o čemu svjedoči trag rezbarenog okvira. Dosta je oštećena, osobito po srednjem dijelu i u sredini, tako da velik dio izvornog oslikanog dijela jednostavno nedostaje, ali je i sačuvani dio slikanog sloja, unatoč dvjema restauracijama,[89] u dosta lošem stanju, jako ispucao i mjestimično gotovo nečitak. Po osnovnoj koncepciji uklapa se u grupu sličnih prikaza Bogorodice s Djetetom postavljenih u prostor poput prozora s pragom[90] te s krajolikom u pozadini, kakve su na tragu Mantegninih inovacija izrađivali pripadnici i sljedbenici Squarcioneova slikarskog kruga,[91] prije svega Juraj Čulinović i Carlo Crivelli.[92]

Bogorodica je prikazana u poprsju, s rukama sklopljenim na molitvu. Ima pravilnu, malo nagnutu glavu, poluzatvorenih očnih kapaka. Lice joj je iznimno kvalitetno modelirano, kombinacijom svijetlijih i tamnijih partija. S glave joj se spušta tamni plašt nad crvenkastom odjećom. Na pragu koji nije sačuvan sjedi bucmasti mali Krist, napuhnutih obraza, zlatne kovrčave kose, začuđena pogleda, u nabranoj sivkastoj haljinici, s jabukom u ruci. Desno i lijevo od Bogorodice širi se prostrani pejzaž: zelenkasti brežuljci, mali potok, obrisi dalekog osvijetljenog gradića pred kojim na livadi pase stado sitnih ovčica, te široko nebo u daljini koje je žućkastoružičasto prema horizontu, a pretvara se u plavosivo u visini, s pokojim sivkastim oblakom. Obrisi volumena likova su oštri, a dijelom i naglašeni tamnim linijama. Na Kristovoj kosi vidljivi su vrlo fini potezi kista, a dijelovi pejzaža otkrivaju sličnu preciznost u slikanju malenih detalja.

Zbog razine oštećenja problematika precizne atribucije znatno je otežana,[93] no zasigurno je u pitanju jedan od značajnih majstora venecijansko-padovanskog kruga, pa se nameće pitanje kako je slika te razine kvalitete uopće dospjela u Pag. No, s obzirom na to da je Benedikt Mišolić, istaknuti pripadnik aristokratske porodice koja je bogato darivala crkvu paških benediktinki, šezdesetih ili sedamdesetih godina 15. stoljeća studirao u Padovi te 1474. godine stekao doktorat *in utroque jure*,[94] moglo bi se pretpostaviti da je tamo kupio ovu sliku i donio je sa sobom pri povratku u zavičaj.

U tom je slučaju atribucija ranom Mantegni, na koju upućuju mnogi elementi, a osobito minuciozno slikani sitni detalji, sasvim moguća. Za atribuciju ove slike upravo Mantegni založio sam se na simpoziju "Dani Cvita Fiskovića", održanom u Trogiru i Šibeniku 2003. godine. Premda je moj prijedlog tada naišao na dosta skepse, pomnija analiza slike otkriva neke elemente koji su karakteristični upravo za Mantegnu, a sasvim nepoznati kod bilo kojeg drugog slikara iz kruga Francesca Squarcionea. To se prije svega odnosi na izradu detalja koji su toliko sitni da ih je tek pomoću povećala moguće jasnije vidjeti (stado ovčica), zatim karakteristična obrada likova poput kipova, osobito uočljiva na licu malog Krista, te ukupna kvaliteta čitavog djela. Ipak, s obzirom na razinu oštećenja, ali i nepostojanje pravog korpusa usporednog materijala (budući da djela iz najranije majstorove faze nisu poznata), tu sam atribuciju ostavio pod znakom pitanja. No, nakon velike izložbe održane u Padovi, Veroni i Mantovi 2006. godine, u sklopu obilježavanja petstote godišnjice Mantegnine smrti, kada su se na jednom mjestu našla okupljena djela svih relevantnih pripadnika Squarcioneova, to jest Mantegnina kruga, postalo je prilično jasno da je pašku sliku teško moguće pripisati bilo kome od manje poznatih pripadnika toga kruga. Stoga sam prvotni oprezni prijedlog u mogućem Mantegninom autorstvu, vezan uz najraniju fazu njegova stvaralaštva, dodatno ojačao, istaknuvši dodirne točke s Mantegninom slikom Sv. Jurja u *Gallerie dell'Accademia* u Veneciji te s likovima Sv. Eufemije na slici u *Museo e Gallerie Nazionali di Capodimonte* u Napulju i Sv. Justine na *Pali Sv. Luke* u *Pinacoteca di Brera* u Milanu. No ipak, atribuciju Mantegni ostavio sam pod znakom pitanja.[95] Međutim, u katalogu izložbe "*Tizian, Tintoretto, Veronese - veliki majstori renesanse*", održane u Zagrebu 2011. godine, kolegica Gordana Sobota Matejčić je pašku sliku bez ikakvog upitnika ili dvojbe pripisala Bartolomeu Vivariniju. Pritom je ukazala ne neke elemente koji pašku sliku odvajaju od padovanskih izvorišta i "ukazuju na venecijansku interpretaciju padovanskog plasticiteta", prije svega na "svježi kolorit natopljen svjetlošću" te na "gotovo tipski crtež Bogorodice" i "cijeli niz jednakih detalja utvrđenih morelijanskom analizom, što sve upućuje na Bartolomea Vivarinija."[96] Ipak, premda su izneseni argumenti za nevedenu atribuciju u načelu točni, ipak su izostale konkretne likovne i stilske poveznice s poznatim Bartolomeovim radovima, pa se čini da je važniji argument prisutnost njegovih radova na obližnjem Rabu, koji se i vremenski podudaraju s dovršenjem izgradnje paškog samostana.[97] Međutim, ukupni opus Bartolomea Vivarinija otkriva klasičnog epigona, vještog umjetnika koji s lakoćom koristi elemente preuzete od drugih (istaknutijih) umjetnika s čijim djelima dolazi u doticaj. Djela iz njegove ranije faze, oko sredine 15. stoljeća, pokazuju snažnu ovisnost o izvorištima Squarcioneova (Mantegninog) padovanskog kruga, pa je to zacijelo i temelj uočenih sličnosti, ali ipak ne i pouzdana potvrda autorstva.[98] A kada uzmemo u obzir brojne Bartolomeove radove, prilično je očigledno da niti u jednom od njih nije dosegao kvalitetu slikarskog izraza kakav pokazuje paška slika.[99] A argument vezan uz kolorit i osvjetljenje, koji su doista bliži venecijanskom slikarskom duhu, jednako bi se mogli primjeniti na Mantegninu sliku Sv. Jurja u *Gallerie dell'Accademia u Veneciji*. Stoga smatram da atribucija Bartolomeu Vivariniju za sada nije moguće prihvatiti. S druge strane, možda je potrebno ukazati na još neke podudarnosti s Mantegninim radovima. Tako bi se na primjer stado ovčica na paškoj

slici moglo dovesti u vezu sa stadom na slici *Poklonstvo kraljeva* u *Metropolitan Museumu u New Yorku* (na slici *Madonna delle Cave* u galeriji *Uffizi* u Firenci su preciznije naslikane, ali u sličnoj kompoziciji stada). Također, način na koji je oštećena slika *Smrt Bogorodice* u muzeju *Prado* u Madridu, s jako naglašenim krakelirama, ali i izgled boja na toj slici u pogledu izbliza otkrivaju skoro istu teksturu kao i oni na paškoj slici, što bi moglo upućivati na korištenje sličnog pigmenta i veziva (istih boja, pripremljenih na isti način).[100] Također, treba napomenuti da je način na koji je naslikan utvrđeni grad u pozadini, s tankim namazom bijele boje ispod koje je dijelom vidljiva slikana podloga na koju je nanešen,[101] pojava koju uočavamo i na već spomenutoj slici *Poklonstvo kraljeva* u New Yorku,[102] a ne nalazimo na slikama Bartolomea Vivarinija. U kontekstu svega navedenog, držim da je u slučaju slike Bogorodice s Djetetom u Samostanu Sv. Margarite u Pagu atribucija ranom Mantegni još uvijek najprihvatljivija, ali i dalje s nužnom dozom opreza.

Pored kiparskih i slikarskih radova, u samostanu se čuva i nekoliko vrlo vrijednih djela srednjovjekovnog zlatarstva. **Ophodni križ**,[103] izrađen u srebru tehnikom iskucavanja i apliciran na drvenu podlogu, ima dimenzije 70 x 45 x 36 cm. Smatra se da potječe s kraja 14. stoljeća.[104] Detaljan opis križa načinila je Marijana Kovačević, pa ga ovdje citiram u cjelosti: "Ophodnom križu razvedene gotičke siluete krakovi završavaju kvadrilobima s međušiljcima. Kvadrilobi izviru iz uskih izdanaka koji se nastavljaju na znatno šire haste križa. Tik do kvadriloba svaki je je krak križa obogaćen zrcalnim proširenjima čiji su vrhovi usmjereni prema spomenutim četverolistima. Središte križa je naglašeno kvadratičnim proširenjem. Pozlata je dosta oštećena na cijeloj površini križa. On se uzdiže na bakrenom držaču s još skromnijim ostacima pozlate i s istaknutom jabukom sastavljenom od dviju kalota koje se spajaju jednostavnom horizontalnom profilacijom. Krist na aversu raspet je na jednostavno profiliran križ u čijem je vrhu pločica s natpisom ICXC. Ruke su raširene, a dlanovi prikucani na križ raširenih prstiju, tek nešto iznad razine Kristovih ramena. Kristova je glava nagnuta udesno (ulijevo za promatrača), označena je aureolom, a aureola križem. Pramenove Kristove kose, brade i dugačkih brkova odlikuje fina obrada. Nekoliko dugih pramenova kose pada na Kristovo lijevo rame. Na licu su osobito naglašeni nadočni lukovi, te dug i snažan nos. Vjeđe velikih očiju su sklopljene. Korpus je u izduženoj S liniji, s tipično bizantskom kretnjom, blago rastavljenih nogu i stopala oslonjenih na supedanej. Stopala su zdepaste forme, a na većini nožnih prstiju naznačeni su čak i nokti. Torzo je mišićav, a osim pupka na njemu su naznačene dvije rane ispod razine bradavica od kojih jedna krvari (pod ranom je naznačeno šest kapi krvi simetrično raspoređenih u obliku sunovraćenog trokuta). Taj ekspresivni, naturalistički detalj nije zamijećen ni na jednom drugom ophodnom križu 14. stoljeća u našoj baštini. Lepršav perizom gusto je nabran oko bokova, a spušta se i ispod razine Kristovih koljena, osobito uz lijevu nogu. U kvadrilobima desno i lijevo od Krista (lijevo i desno za promatrača) nalaze se dopojasni likovi Marije i Ivana u poluprofilima. Glave su im označene jednostavnim aureolama, a zaogrnuti su u gusto nabrane draperije. Marija je prikazana u gesti grčevitog podizanja ruku na prsa, ljevicu je podigla do brade, dok desnicom pridržava draperiju haljine i ogrtača. Ivan je pak u tipičnoj

tugujućoj gesti, glave oslonjene na dlan desne ruke, dok je lijeva podlaktica u vodoravnom položaju. U kvadrilobu u vrhu aversa iskucano je poprsje anđela raširenih krila koji ispruženim kažiprstom desne ruke pokazuje na kodeks koji pridržava u ljevici. Netočna je tvrdnja N. Jakšića da je taj kalup identičan onome po kojem je iskucan simbol evanđelista Mateja na reversu.[105] Nijedan od dvaju kalupa po kojima su izrađena tri kružna i jedan kvadrilobni medaljon s motivom Matejeva anđela na reversu ne podudaraju se s Matejevim prikazom iz vrha aversa križa. Prikazan je *en face*, ima kratku kovrčavu kosu, a uokolo glave jednostavnu aureolu. Srodan mu je lik anđela u kvadrilobu u dnu aversa, no položaj ruku je drugačiji, laktovi su savijeni, a podlaktice uspravljene. Kažiprst desne ruke je usmjeren prema gore, a u uspravljenoj ljevici je kodeks. Krila su uzdignuta. Avers je obogaćen još jednim iskucanim medaljonom, onim smještenim na vertikalnoj hasti križa, između Krista i gornjeg četverolista. Kružni obris tog medaljona izdvaja se motivom takozvanog "bisernog niza" od okolnog prostora. U njemu je iskucana dopojasna figura arhanđela Mihovila. Lik je prikazan en face, glava mu je okružena jednostavnom aureolom, u desnici mu je žezlo, a u ljevici vladarska kugla označena križem. Istovjetan medaljon nalazi se i s lijeve strane reversa križa, uz simbol evanđelista Marka. Na reversu križa u središtu je iskucana stojeća frontalna figura Sv. Benedikta u svečanom ornatu. Ornat je poput biskupskog, sastoji se od palija nad kazulom, obrađenih s izuzetnom pomnjom, a na glavi okruženoj jednostavnom aureolom je mitra u obliku jednakostraničnog trokuta dekorirana romboidnim motivom. Na bradatom se licu ističu velike oči i širok nos, te poluotvorena usta. Ljevicom svetac pridržava okomit pastoral sa zavijutkom u obliku zmijske (ili zmajske) glave na vrhu, dok desnicu nespretno zadebljanih prstiju pridiže prsima i blagoslivlja. Na licu se ističu krupne upale oči, širok nos i gusta brada s naglašenim brkovima, dok su uši oblikovane ugraviranim polukružnim linijama. Pod svečevim nogama je jednostavno profilirano pravokutno postolje. U četverolistima na krajevima krakova iskucani su simboli evanđelista. Lijevo (za promatrača) je Markov krilati lav s tijelom u profilu okrenutim ka središtu križa, glave *en face*, a desno je u poluprofilu prikaz orla, Ivanovog simbola, koji, kako je to uobičajeno na sličnim prikazima, glavu okreće unatrag, također prema središtu križa. Oba simbola pridržavaju zatvorene kodekse. Vrlo je neobičan prikaz simbola evanđelista Mateja u vrhu križa, dopojasni lik anđela u odjeći koje su nabori izrazito linearno stilizirani. Krila su mu podignuta, a ruke kao utopljene u neobično nabranu draperiju na prsima. Prikazan je en face, ali kosa kao da vijori samo na lijevoj strani glave (desnoj za promatrača). Kodeks je kod anđela izostao, ali zato simbol evanđelista Luke u četverolistu u dnu reversa pridržava otvoren kodeks na kojem su čak paralelnim horizontalnim ugraviranim ornamentom naznačeni redovi teksta. Vol je prikazan "dopojasno", s čovječjim rukama, *en face*. Detalji krila i dlake na glavi ugravirani su s pomnjom, a rogovi su naglašeno svinuti. Uz središnju figuru Sv. Benedikta na svakoj se od četiriju strana hasti križa nalazi po jedan kružni medaljon poput onoga kružnog s aversa križa. No, samo je u medaljonu desno od Sv. Benedikta (lijevo za promatrača) ponovljen lik Sv. Mihovila poput onog na kružnom medaljonu postavljenom nad Kristovim korpusom na aversu. U ostala tri medaljona na hastama reversa iskucan je identičan motiv - poprsje anđela kao simbol evanđelista Mateja. Glava mu je okrenuta malo ulijevo (za promatrača), a u ljevici mu je knjiga

koju dodiruje desnom rukom. Sve figure na reversu imaju jednostavno profilirane kružne aureole."[106]

Križ paških benediktinki moguće je dovesti u vezu s čitavom grupom ophodnih križeva na širem jadranskom prostoru, kod kojih su uočiljiva slična likovna rješenja ili čak upotreba istih zlatarskih kalupa.[107] Tako je uočeno da su poprsja Bogorodice i Sv. Ivana po općem izgledu i gestama vrlo slična onima na križu iz župne crkve u Novigradu, a Kristov korpus iskucan po istom kalupu kao na križu u župnoj crkvi u Pašmanu i u crkvi Sv. Marije Magdalene u mjestu Porcen kod Feltra. Spomenutom križu na Pašmanu paški je srodan i po liku Sv. Benedikta,[108] "koji je na pašmanskom prikazan tek kao poprsje u dnu aversa, ali je iskucano po srodnom kalupu kao na križu iz Paga, makar je pašmanski prikaz kvalitetniji."[109] Pet likova anđela na krakovima paškog križa (izvorno ih je vjerojatno bilo šest, ali je onaj pod Kristovim nogama izgubljen[110]) iskucani su po dvama kalupima, od kojih oni s likom Sv. Mihovila podsjećaju na slično iskucan lik na gornjem kraku s prednje strane ophodnog križa iz Sali, na kojem je vrlo sličan i lik Sv. Ivana.[111] Općenito, moguće je uočiti da izgled i postava likova odaju ovisnost o shemama trečentističkog slikarstva venecijanskog kruga,[112] ali i prisutnost bizantizirajućih arhaizama, koji se objašnjavaju sklonošću benediktinaca tradiciji.[113]

Relikvijar u obliku ruke s moćima Sv. Klare[114] izrađen je u srebru tehnikom iskucavanja, s pozlatom. Dimenzije su mu 37,3 x 10 x 6,5 cm, a datira se na razmeđe 14. i 15. stoljeća.[115] Izvorni je relikvijar u neko kasnije vrijeme povećan tako da mu je na dnu dodan cilindar visok 3,5 cm, zatvoren poklopcem kojeg čak zatvaraju maleni vijci. Stoga nedostaje izorno dno relikvijara, a stvarna visina originalnog dijela iznosi 33,8 cm. Relikvijar ruke Sv. Klare je nekad bio smješten na oltaru Sv. Trna, o čemu svjedoči zapis vizitatora M. Priulija.[116] Načinjen je u obliku podlaktice cilindričnog oblika s otvorenim dlanom i ispruženim prstima. Prsti su modelirani dosta realistično, s istaknutim detaljima članaka i noktiju. Izgleda da je mali prst, na kojem su detalji slabije izraženi, bio popravljan u neko kasnije vrijeme. Dlan je ponešto preširok u odnosu na veličinu ruke, a također ima realistično istaknute detalje anatomije. Rukav je jednostavan, gladak i bez ukrasa. Oko zapešća je uska narukvica s gusto nanizanim ispupčenjima. Jednaka vrpca nalazi se i na podnožju. Na donjoj strani rukava, u blizini šake, nalazi se dvanaest dugmeta u obliku perli pričvršćenih za rukav, od kojih je jedno otpalo.

Relikvijar Sv. Klare moguće je dovesti u vezu sa sličnim relikvijarom, koji se čuva u riznici paške zborne crkve,[117] a također sadrži relikvije Sv. Klare.[118] Pored ova dva paška, u Zadru su postojala još dva relikvijara s moćima Sv. Klare, jedan u samostana klarisa, a drugi u vlasništvu bratovštine Sv. Ivana Kovačkog, od kojih je jedan sačuvan u riznici zadarskih benediktinki.[119] Budući da sva tri sačuvana relikvijara Sv. Klare u obliku ruke otkrivaju stilske elemente karakteristične za kraj 14. ili početak 15. stoljeća, pretpostavlja se da su nastali otprilike u isto vrijeme, vjerojatno "kao posljedica potrebe da se prikladno pohrane relikvije svetice koje su možda dobavljene neposredno prije narudžbe svih spomenutih relikvijara."[120]

Relikvijar Sv. Trna[121] izrađen je za najpoznatiju i najcjenjeniju pašku relikviju. Prema svjedočanstvu M. L. Ruića, relikviju Sv. Trna je 1433. godine donio s Istoka fra Ivan Tutnić, kasniji

opat samostana Sv. Petra u Pagu, te ga je dvije godine kasnije poklonio paškoj komuni.[122] Vjerojatno je tom prigodom izrađen i relikvijar, koji je najprije bio pohranjen u crkvi i zaključan s tri ključa,[123] a kasnije je dobio poseban oltar.[124] Načinjen je složenom tehnikom izrade, koja se sastojala se od lijevanja, iskucavanja, cizeliranja, punciranja, ažuriranja i pozlate srebra, kombiniranom sa staklenim cilindrom koji omogućava da relikvija bude vidljiva. Visok je 34 cm, a sastoji se od četiri osnovna dijela. Podnožje se sastoji od osmerostaranog ažuriranog postolja i osam piramidalno postavljenih ploha koje se uzdižu prema kaštilcu. Četiri nasuprotne strane su ukrašene stiliziranim vegetabilnim motivom - izvijenom grančicom s lišćem na cizeliranoj podlozi. Preostale četiri strane skoro su sasvim glatke, tek s jedva primjetnim motivom lozice izvedene tehnikom punciranja. U dnu tih glatkih ploha su izgrebane površine koje upućuju na to da su se tu nalazile nekakve aplikacije, vjerojatno grbovi.[125] Povrh postolja je elegantni izduženi držač, s masivnim kaštilcem koji oponaša elemente gotičke arhitekture. Sastoji se od šest bifora s elegantnim stupićima i perforiranim zabatom, koje su uokvirene tordiranim stupićima, a međusobno odvojene stiliziranim kontraforima. Iznad držača je stakleni cilindar, koji s donje i gornje strane ima prstenaste okove, bogato ukrašene vegetabilnim motivima i međusobno vezane dvjema žičicama. Unutar cilindra nalazi se nosač u obliku cjevčice u koji je utaknuta sama relikvija Sv. Trna. Na poklopcu je smješten maleni lik Sv. Margarite izrađen tehnikom lijevanja i cizeliranja. Svetica je postavljena u karakterističnu "S" liniju tijela. U desnoj ruci drži masivni križ, a lijevu podiže u znak mira. Odjevena je u dugačku haljinu stegnutu ispod prsa, s širokim ukrašenim porubom na gornjem dijelu. Fizionomija lica izvedena je pomalo nespretno, s prenaglašenim očima. Svetica nogama gazi zmaja, koji se u vrlo živom pokretu uvija pod njenim nogama, popunjavajući prostor površine poklopca. Bez obzira na minijaturne dimenzije, zmaj je prikazan vrlo realistično, s ekspresivno razjapljenim čeljustima i zavijenim repom.

Relikvijar Sv. Trna sam prije tridesetak godina doveo u vezu s dva zadarska zlatarska rada izložena na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti (piksida iz Luke na Dugom otoku[126] i relikvijar Sv. Eufemije i Sv. Magdalene iz samostana Sv. Marije u Zadru[127]), utvrdivši da sva tri imaju potpuno istovjetne "kaštilce", te da jedan ima isto podnožje poput paškog, a drugi slično rješenje poklopca sa ženskim likom na vrhu. Temeljem navedenih sličnosti utvrdio sam "da su u pitanju radovi istog majstora, koji je od već gotovih dijelova sklopio za Pažane relikvijar koji bi više odgovarao relikvijama neke mučenice nego relikviji Sv. Trna".[128] Na vezu između dva relikvijara upozorio je i Ivo Petricioli.[129] Kasnije je Nikola Jakšić ovim radovima pridružio još četiri rada (piksida iz Vlašića na Pagu,[130] pokaznica iz Oliba,[131] Relikvijar mlijeka Blažene Djevice iz riznice katedrale u Zadru[132] i relikvijar u obliku prsta iz zborne crkve u Pagu[133]), definirajući time temeljni opus anonimnog majstora kojeg je, prema grbovima mletačke porodice Venier na piksidi iz Luke, nazvao "Majstor pikside Venier".[134] Jakšić je ujedno oprezno predložio identifikaciju anonimnog majstora sa zadarskim zlatarom Dujmom Ivanovim Matafarićem, koji je "bio izrazito aktivan u to doba i jer su sačuvani ugovori koji svjedoče da je naručitelje imao u Zadru i na Pagu."[135]

Međutim, djelatnost Dujma Matafarića posvjedočena je tek od 8. rujna 1439. godine, kada je zlatar Ivan, njegov bivši partner u zlatarskom radu, izjavio da mu duguje dvadeset i četiri libre temeljem izračuna troškova zajedničke djelatnosti,[136] pa sve do 23. listopada 1464. godine, kada je sastavio oporuku.[137] Ako i jest djelovao 1435. godine, kada je vjerojatno izrađen relikvijar Sv. Trna, čini se malo mogućim da bi mladom i neafirmiranom majstoru bio povjeren tako značajan rad, a još manje da je tada raspolagao radionicom u kojoj bi se od već gotovih dijelova mogao sastaviti relikvijar za sveti Trn. Uostalom, sačuvani podaci o narudžbama upućuju na to da je Dujam bio praktički specijaliziran za izradu ophodnih križeva: za bratovštinu Sv. Nediljice u Zadru 3. lipnja 1441. godine,[138] za franjevački samostan u Pagu 5. prosinca 1442. godine,[139] te za bratovštinu kovača u Zadru 15. lipnja 1444. godine.[140] Također, potvrđeni kontakti sa zlatarom Evanđelistom Vidulićem,[141] autorom najljepšeg renesansnog relikvijara u Veneciji,[142] upućuju na to da bi i u eventualnom Matafarićevu opusu trebalo biti uočljivijih renesansnih elemenata.

Smatram da bi, s obzirom na način na koji je relikvijar sklopljen, trebalo pretpostaviti da je kupljen u nekoj uhodanoj i produktivnoj zadarskoj zlatarskoj radionici iz druge četvrtine 15. stoljeća, okupljenoj oko ličnosti istaknutog majstora.

U tom kontekstu, kao najozbiljniji kandidat ističe se zlatar Petar Nikolin zvani Rankulin (Rankolin), Albanac iz Kotora,[143] koji je djelovao u Zadru od 1406. do 1439. godine.[144] U zadarskoj arhivskoj građi se prvi put spominje 23. svibnja 1406., kada je pušten iz zatvora u koji je dospio zbog duga od dvjesto libara zlataru Pavlu Petrovu iz Kotora, pri čemu su za njega jamčili zlatari Jakov Farkašev (Farkašević) i Lovro Ivanov iz Drivasta. No već isti dan mu je rečeni Pavao, uz privolu svog oca, posudio još stotinu libara, a zlatari Lovro Ivanov Albanac i Jakov Farkašev se pojavili u ulozi svjedoka.[145] Dana 12. srpnja 1408. godine Petar Rankulin se, zajedno sa suradnikom Stipanom Splićaninom, u Trogiru obvezao za bratovštinu blaženog Ivana izraditi srebrni pozlaćeni lik njihova zaštitnika. Sredstva za tu narudžbu skupljana su u međuvremenu, a 4. svibnja 1410. godine majstori su isplaćeni, pa je jasno da su narudžbu izvršili.[146] Očito je u pitanju bio zamašan, a zacijelo i skup rad,[147] što svjedoči da je Petar bio sposoban za izradu ozbiljnih djela.[148] Dana 6. listopada 1412. godine Petar Rankulin je jamčio za zlatara Jakova Farkašića,[149] a 6. kolovoza 1412. godine pojavio se u svojstvu svjedoka, zajedno sa zlatarom Cvitkom Stoislavićem.[150] Dana 17. srpnja 1413. godine primio je na sedmogodišnji nauk Mavra Petrova,[151] a nekoliko dana kasnije, 6. kolovoza, ponovo je svjedočio zajedno s Cvitkom Stoislavljićem.[152] Dana 10. listopada 1418. godine Petar se pojavio u svojstvu svjedoka zajedno sa zlatarom Benediktom Jakovljevim,[153] 16. studenog 1420. godine posudio je zlataru Grguru Brajkovu četrdeset sedam libara i sedam solada,[154] a 16. veljače 1423. godine imenovan je izvršiteljem oporuke Agneze, kćeri gostioničara Damjana.[155] Dana 1. rujna 1426. Petar se pojavio kao svjedok u dokumentu kojim je zlatar Jakov Baltazarov, stanovnik Venecije, primio na devetogodišnji nauk Marka Mihovilova Sopčića.[156] Možemo tek nagađati da je zadarski zlatar na neki način posredovao u odlasku dječaka na nauk u Veneciju. Dana 5. veljače 1427. godine, kada je Petar Nikolin posudio deset dukata Vlatku Ljubiću, Vlahu iz katuna

Brajnović, kao svjedok se pojavio zlatar Šimun zvan Tančica.[157] Dana 9. siječnja 1431. godine Petar je svjedočio zajedno sa zlatarom Šimunom Ivanovim Zoldmazom,[158] a isti dan i sa zlatarom Šimunom Kafčicom.[159] Dana 5. travnja 1432. godine Petar je primio na petogodišnji nauk Mihovila, sina zlatara Vlatka Veselkovića,[160] 16. lipnja iste godine primio je u Šibeniku na osmogodišnji nauk Bartula, sina zlatara Domankuša Barnabina,[161] a isti dan na osmogodišnji nauk i Mihovila Juričina Punkovića iz Šibenika.[162] Kao svjedoci u ugovorima od 16. lipnja pojavili su se zlatari Stjepan Milgostov iz Šibenika[163] i Ivan Albertov iz Zadra.[164] Uzimanje trojice pomoćnika u tako kratkom razdoblju, pri čemu su dvojica od njih sinovi zlatara, nedvojbeno svjedoči o vrlo razvijenoj zlatarskoj djelatnosti Petrove radionice, makar o konkretnim radovima i eventualnim narudžbama nema sačuvanih vijesti. Dana 13. listopada 1435. godine Petar Nikolin je, kao izvršitelj oporuke gostioničara Agnetisa, prodao kuću kod crkve Sv. Ilije, kojoj je među granicama naveden i Petrov manji vrt (*ortulus*), a kao svjedok se u tom dokumentu javlja zlatar Vlatko.[165] Dana 26. veljače 1436. godine Petar se pojavio kao svjedok zajedno sa zlatarom Pavlom Petrovim,[166] a u oporuci Petrove žene Rose pok. Brajka, sročenom u njegovoj kući kod crkve Sv. Stjepana 21. svibnja iste godine, pojavili su se kao svjedoci zlatari Valentin Ostojin i Mihovil Alegretov.[167] Dana 11. veljače 1439. godine Petar je predao marangonu Martinu Straviliću šezdeset i osam dukata na ime dote svoje pokćerke Drage,[168] a 24. listopada iste godine prodao je kuću u blizini arsenala Šimunu Jordanovu Nosdrogni.[169] Izgleda da se majstor nakon toga preselio u Split, ali je ubrzo umro, jer se već 3. ožujka 1440. spominje kao mrtav.[170] Već 29. ožujka iste godine spominje se kao njegov nasljednik zlatar Jakov Ivanov Kernulić,[171] koji je 16. studenog iste godine isplatio pet dukata bratovštini Sv. Silvestra u Zadru, kao dio Petrova legata, dok se preostalih pet dukata tog legata obvezao isplatiti zlatar Vlatko iz Zadra.[172] Konačno, još 4. studenog 1448. godine donešena je u Splitu presuda da Petar Herbavac i zlatar Vlatko, kao izvršitelji oporuke zlatara Petra Rankulina, stanovnika Splita, isplate samostanu Sv. Dominika u Splitu dva dukata za njegovu grobnicu.[173]

Već i ovaj sasvim sumarni pregled najvažnijih arhivskih vijesti o Petru Nikolinu Rankulinu otkriva da je riječ o najistaknutijem zlatarskom majstoru u Zadru u prvoj polovini 15. stoljeća, snažno povezanom s ostalim zadarskim zlatarima. Primanje većeg broja učenika pouzdano je svjedočanstvo o zaposlenosti Petrove radionice, koja je, sazrijevanjem učenika primljenih 1432. godine, upravo u vrijeme oko 1435. godine, kada je vjerojatno izrađen relikvijar Sv. Trna, dosezala svoj zenit.[174]

Kao drugi ozbiljan kandidat među zadarskim zlatarima djelatnim u drugoj četvrtini 15. stoljeća ističe se Juraj (Jurica) Ratkov (Ratković) iz Splita,[175] koji se u zadarskoj arhivskoj se građi javlja u pedesetak dokumenata. Prvi se put spominje 31. listopada 1432. godine.[176] Dana 1. ožujka 1434. godine pojavio se kao svjedok, zajedno sa zlatarom Jakovom Benediktovim,[177] a dana 7. kolovoza 1435. godine zajedno sa zlatarom Jakovom Radinovićem.[178] Dana 26. studenog iste godine primio je na osmogodišnji nauk Petra Stipanova Lapčanina iz Malih Jošana,[179] a 4. svibnja 1436. godine ponovo je svjedočio sa zlatarom Jakovom Radinovim.[180] Još jednom je zajedno sa zlatarom Jakovom iz Dubrovnika (Radinovićem) svjedočio 29. listopada 1438. godine,[181] a 12. svibnja 1440. godine

primio je na osmogodišnji nauk Petra Lukinog.[182] Dana 30. srpnja 1442. godine Juraj je naveden kao gvardijan bratovštine Sv. Jakova,[183] a 31. kolovoza iste godine se javlja, zajedno sa zlatarima Dujmom Matafarićem, Vlatkom i Jakovom iz Kotora, kao pomirbeni sudac u sporu između zlatara Nikole Alegretova iz Dubrovnika i Mateja Jurjeva iz Splita.[184] Dana 31. listopada 1444. godine svjedočio je zajedno sa zlatarom Matejem Punčićem.[185] Dana 12. studenog 1445. godine navedeno je da zlatar Juraj Ratkov dužan Nikoli Nassisu pedeset libara za srebro koje je od njega kupio, a treba ih predati zastupniku samostana Sv. Frane, za izradu srebrnog kaleža, u skladu s oporukom Nikolote Matafar.[186] Dana 6. ožujka 1447. godine majstor se obvezao predstavnicima zadarske bratovštine pomoraca da će, ukoliko ne uspije dovršiti započeti srebrni križ, vratiti sto sedamnaest libara koje je od njih dobio dobio.[187] No, već 23. studenog 1447. godine Juraj je sastavio oporuku. U njoj se spominju njegovi učenici Kosta i Petrić, kojima ostavlja svoj alat, a kao svjedok se pojavio slikar Ivan Petrov iz Milana, jedan od najznačajnijih dalmatinskih umjetnika druge četvrtine 15. stoljeća.[188] Zacijelo je nedugo nakon sastavljanja oporuke umro, jer se 17. studenog 1449. godine spominje njegova udovica.[189] Također, treba imati na umu da se nekolicina dokumenta datirana između 1435. i 1446. godine, u kojima se spominje zlatar Juraj, ali bez imena oca, najvjerojatnije također odnosi na Jurja Ratkova. Među njema posebnu pozornost privlači dokument od 28. veljače 1444. godine, kada se zlatar Juraj obvezao izraditi za mletačkog plemića Tomu Veniera dvije srebrne zdjele.[190] U svakom slučaju, navedeni dokumenti otkrivaju vrlo aktivnog zlatara i produktivnu radionicu, a veza s pripadnikom porodice Venier, u kontekstu grbova na piksidi iz Luke na Dugom otoku, možda podupire pretpostavku o njemu kao mogućem autoru čitave grupe navedenih srodnih zalatarskih radova.[191]

Međutim, u drugoj četvrtini 15. stoljeća u Zadru je djelovalo još nekoliko aktivnih i cijenjenih majstora (Vlatko Veselković iz Ljube,[192] Juraj Pripčić iz Vrane,[193] Jakov Radinović,[194] Jakov Benediktov,[195] Jakov Antunov de Butovano,[196] Jakov Martinušević zvani Tardibon,[197] Franul Tomin iz Ljube[198]), pa ne bi trebalo sasvim isključiti mogućnost da je jedan od njih autor navedenog opusa. Manje je vjerojatno da bi to mogao biti netko od ostalih zlatara koji se spominju u zadarskoj arhivskoj građi iz druge četvrtine 15. stoljeća: Mihovil Alegretov (1412.-36.), Pavao Petrov (1416.-36.), Pavao Martinov (1418.-33.), Benedikt Pavlov (1424.-27.), Šimun Soldmaro (1425.), Jakov Baltazarov iz Venecije (1426.), Bartul (1427.), Šimun Tančica (1427.) Juraj iz Kotora (1429.), Filip Tihojev iz Kotora (1430.), Nikola Zorolov Grubonja (1430.), Kuzma Jurjev iz Sane (1431.-46.), Šimun Ivanov Zoldmaz - Kafčica (1431.), Valent Stojanov (1431.), Ivan Robertov (1432.), Valent Ostojin (1432.-36.), Franul Franin (1432.-34.), Ivan Albertov (1432.-35.), Cvitko Tihojev (1434.), Stjepan Pavlov iz Dubrovnika (1434.), Jakov iz Trogira (1437.), Ivan Stjepanov Seplučić (1438.-87.), Vukašin Gojaković (1439.-40.), Juraj Sparteg (1440.), Petar iz Udbine (Udina ?) (1440.), Petar Lukin (1440.-67.), Matej Vladislavov (1440.-70.), Anđeo Nijemac (1441.-42.), Jakov iz Kotora (1442.), Matej Jurjev iz Splita (1442.), Nikola Alegretov iz Dubrovnika (1442.-51.), Jakov Vukašinov (1442.-54.), Luka Henrikov iz Mahuraca (1443.), Vlatko Vlatkov Pripčić (1443.), Paskvalin Bogdoslavilić iz Dubrovnika (1443.-44.), Jakov Livačić (1443.-60.), Matej Punčić

(1444.), Andrija Jurja Mojsijeva (1444.- 47.), Martin Pavlov Stampan (1444.-77.), Kosta Grk (1446.-47.) i Jakov Gruj (1446.-53.). O nekima od njih dio arhivskih podataka donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 110-115, 118-120). No, već sam broj spomenutih majstora (bez obzira na moguće preklapanje imena) pokazuje koliko je složen proces identifikacije autora pojedinih sačuvanih djela.[199]

Sačuvana srednjovjekovna umjetnička djela u samostanu paških benediktinki predstavljaju dragocjenu zbirku, koja je opsegom relativno skromna, ali na mnogo načina ilustrativna za razumijevanje kulturne klime sada već daleke prošlosti, a neke od tih umjetnina reprezentativne su i u daleko širim okvirima.

Bilješke

* Ovaj tekst predstavlja prerađenu i dopunjenu verziju mog članka "Srednjovjekovna umjetnička baština paških benediktinki" objavljenog u: *Crkva i samostan paških benediktinki - Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog u Pagu 25. rujna 2004. godine posvećen uspomeni opatice Gertrude Magaš*, Pag, 2010., str. 163-176.

1 "*In nomine Domini Nostri Iesu Christi MCCCXVIII ... ... Cum Iuranus Pogancich et Milizza eius uxor cives Paghi de licentia reverendissimi in Christo patris domini fratri Nicolai Hyadren archiepiscopi et observantes, quae in constructione ecclesiae ... solemne aedificaverunt ecclesiam de novo in Pago sub vocabulo Sancte Magarithae Virginis et eam dotaverunt ... ... monasterium monialium ordinis Sancti Benedicti ...*" (M. L. RUIĆ, 1792., str. 5; M. L. RUIĆ, 1780c., str. 7; CD VIII, str. 518).

2 1318. 18. VIII.: "*... Cum nos Juranus Pogancich et Miliza de Pago iugales seu coniuges nuper construxerimus et haedificari fecerimus ecclesiam sanctae Margaritae in Pago, quae in monasterio monialium dedicata extitit per dominum fratrem Nicolaum olim archiepiscopum Jadrensem, ubi postmodum vos soror Maria abatissa dicti monasterii cum quibusdam aliis monialibus instituta fuistis. Cum nos praedicti coniuges fecerimus postmodum ecclesiam consecrari per praefatum dominum archiepiscopum idcirco per hos instrumentum dotavimus et de novo ad cautelam dotamus dictam ecclesiam seu monasterium de rebus et de bonis nostris infrascriptis modo et ordine infrascripto ... ... quinque salinas positas in insula Paghi in loco vocato Babin potoch ... Item adhuc bestias minutas ovinas septuaginta et vaccas sex et unum bovem. Item tertiam partem omnium vasorum nostrorum de apibus. Item unam vineam positam in loco vocato Capella ... Item tertiam partem omnium terrarum nostrarum positarum in loco vocato Slura ... ... Ceteras has possessiones nobis retinuimus et habebimus in vita nostra et nostrorum cuilibet ad gaudendum et tenendum et usufructandum ... nostrum omnes salinae praedicte ... ac reliquae aliae possessiones, quae nobis in vita nostra retinuimus, ut dictum est, de quo etiam dicto monasterio donationem fecimus inter vivos ...*" (M. L. RUIĆ, 1780c., str. 8-10.; CD IX, str. 24-26.)

3 1337. 7. IX.: "*... I salinam, que fuit monasterii Sancte Margarite de Pago ...*" (R. LELJAK, 2006., str. 102); 1367. 12. IX.: "*... salinas quatuor positas in dicta valle Pagi ad Jezera in confinio ecclesie Sancti Michaelis ... de quirina partim moniales sancte Margarite de Pago ...*" (CD XIV, str. 89.); 1390. 21. XI.: "*... Item in vno magazeno dicti magistri Petri vndique murato et cuppis coperto posito in Pago a parte australi in capitis terre Pagi ... de borea possident monache Sancte Margarite partim ...*" (DAZd, CMC, Kut. 2, Sv. I, F 3, fol. 71); 1391. 4. VII.: "*... positam in insula Pagi in Valle sancti Stephani .... de austro sunt saline Liube, relicte*

Nadich Sfitcouich mediante potoco aque dulcis partim et partim sunt saline monasterii seu ecclesie sancte Margarite de Pago et partim sunt saline dicte Liube ..." (CD XVII, str. 367.); 1391. 15. XII: "... *in Valle Pagi in confine ecclesie Sancti Michaelis in loco vocato Chongerç*

4 1381. 15. V. "... *domum partim de muro et partim de lignamine copertam de tabulis ... positum in Pago in contrata Sancte Margarite ... de quirina vnius mons vocatus Brig* ..." (DAZd, ZB, Petrus Perenç

5 "... *Item uoluit quod de bonis suis dentur monasterio Sancte Margarite de Pago ducati viginti auri et monasterio Sancti Francisci de Pago ducati decem auri, quos ducatos Iacouiça mater sua relliquit in suo testamento dictis monasteriis Sancte Margarite et Sancti Francisci* ..." (DAZd, ZB, ZB, Petrus de Serçana, B I, F II/1, fol. 438).

6 "... *Item voluit et ordinauit corpus suum honorifice sepeliri in ecclesia Sancte Margarite monialium de Pago. ... ... Item reliquid supradicte ecclesie Sancte Margarite monialium se Pago in reparatione fabrice ipsius /ipsius/ ecclesie prout melius videbitur dictis sui comissariis quinque ducatos auri vel vnum centinarium salis* ..." (DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B II, F I/2, fol. 90'); M. GRANIĆ, 2011., str. 41., bilj. 271.

7 "... *in Pago veteri in domo habitationis testatricis infrascripte positis* (*in domo* - prekriženo) *in confinio Sancte Margarite ... ... corpus suum sepeliri voluit ante maioris portas extra ecclesiam dicte Sancte Margarite in Pago veteri ... ... monasterium dominarum monialium Sancte Marie Anuntiate Pagi noui suum heredum vniuersalem instituit* ..." (DAZd, ZB, Petrus de Pago, B I, F V, fol. 23; M. GRANIĆ, 2005., str. 38.).

8 Iscrpnu povijest samostana paških benediktinki u srednjem vijeku vidi u: M. GRANIĆ, 2010., str. 11-23.

9 O paškoj sakralnoj arhitekturi 14. stoljeća vidi opširnije u: E. HILJE, 1999., str. 19-76. No, podatak da je imala više od jednog portala (vidi bilj. br. 8.) ukazuje na to da je crkva benediktinki bila nešto većih dimenzija od uobičajenih.

10 "... *vi gettarono le fondamenta su la collina per greco della chiesa maggiore* ..." (M. L. RUIĆ, 1780c., str. 6.).

11 M. GRANIĆ, 2005., str. 23., bilj. 57, T. I.

12 E. HILJE, 1999., str. 120, 121.

13 M. GRANIĆ, 2010., str. 21-23.

14 E. HILJE, 2017., str. 254.

15 E. HILJE, 2013., str. 142.

16 E. HILJE, 1999., str. 122-123.; E. HILJE, 2013., str. 137., 145-146.

17 E. HILJE, 1999., str. 123.

18 E. HILJE, 1999., str. 124.

19 O Ivanu Hreljiću vidi opširnije u: E. HILJE, 2013.; Ivo Franulović kasnije se ponovo pojavio kao graditelj paških utvrda, kada ga je paški knez Toma Zorzi angažirao za dovršenje krila zidina od Porte Uhlinca do kule Kamerlengo: "... *Erano i soprastanti della fabbrica eletti dalla comunit Georgio de Missolis e Giacomo Sprehnich con la loro presenza il conte fa convenziene con mastro Ivacio Franulich da Sibenico per terminare un'ala di muro nella parte boreale d'Ulinazzo fino alla torrre oggi ditta Camerlengato* ..." (M. L. RUIĆ, 1779., T II, str. 226.; E. HILJE, 1999., str. 124.). Taj je pak dio, kako svjedoči natpis na ploči ugrađenoj uz vanjska vrata samostanskog vrta, dovršen 25. siječnja 1468. godine. (M. MONTANI, 1967., str. 48.).

20 M. L. RUIĆ, 1779., T II, str. 237.; E. HILJE, 1999., str. 124.

21 C. F. BIANCHI, 1879., str. 32-33.; C. FISKOVIĆ, 1953., str. 63-64., M. MONTANI, 1967., str. 52-53.; SAMOSTAN, 1983., str. 9-17.; E. HILJE, 1999., str. 93-96.; B. KARAVANIĆ, 2006., str. 357-360., 382-383.; J. PORTADA, 2008., str. 59.; M. GRANIĆ, 2010., str. 25-27.; E. HILJE, 2010., str. 165-166.; J. KRŠULOVIĆ, 2010., str. 215-219.; E. HILJE, 2011., str. 153-154.

22 "*A. C. 1467. ... Per altra parte servindosi il fervore dei zelanti, Georgio de Missolis si pose nell'animo di costruire una capella in onore di San Nicolò, di cui era divoto nella chiesa delle monache di S. Margarita. Aveva perciò*

23 ABP, Kut. 2, br. 24.; M. GRANIĆ, 2011., str. 67.

24 C. F. BIANCHI, 1879., str. 32.; M. GRANIĆ, 2010., str. 20.

25 D. FARLATI, 1775., str. 177.; ; M. GRANIĆ, 2010., str. 21-22.

26 A. VALIER, 1579., fol. 10-11.; O Valierovoj vizitaciji samostana vidi opširnije u: D. KNEŽIĆ, 2010., str. 65-69.

27 U vrijeme gradnje novog Paga i organiziranja njegove urbane strukture trgovi su postavljeni pred svim važnijim crkvama. Onaj pred crkvom sv. Jurja je kasnije negiran produživanjem crkve, a onaj pred katedralom nije dovršen u obliku kako je zamišljen (E. HILJE, 1999., str. 135.).

28 SAMOSTAN, 1983., str. 15.; E. HILJE, 1999., str. 93.; M. GRANIĆ, 1984., str. 134.; M. GRANIĆ, 2010., str. 25.; N. KUŠČIĆ, 2010., str. 190.

29 Rebra svoda apside u crkvi sv. Frane nisu sačuvana, ali su vidljiva na nacrtima iz 1831. godine (E. HILJE, 2017., str. 254.).

30 Vjerojatno su te radove izveli članovi porodice Somazzi, koji su radili u paškoj zbornoj crkvi (E. HILJE, 1999., str. 94.; D. KNEŽIĆ, 2010., str. 69., bilj. 46.).

31 E. HILJE, 1999., str. 93.

32 Prema idejnoj rekonstrukciji Pavuše Vežića izvorna je dužina iznosila oko 9,4 metra (Vidi: P. VEŽIĆ, 1995., str. 41.).

33 Nedavnom restauracijom svodovima je dijelom vraćen izvorni izgled (J. KRŠULOVIĆ, 2010., str. 217.).

34 P. VEŽIĆ, 1995., str. 38-40.

35 E. HILJE, 2001., str. 60.

36 P. VEŽIĆ, 1995., str. 38.

37 M. GRANIĆ, 2010., str. 26.

38 Vidi bilj. br. 31.

39 Vrh pročelja je ugrađen djelomično oštećen lik anđela baroknih likovnih odlika (E. HILJE, 1999., str. 94.).

40 M. GRANIĆ, 2010., str. 25.

41 Opširnije o franjevačkoj i dominikanskoj crkvi u Pagu vidi u: E. HILJE, 1999., str. 86-90.; E. HILJE, 2011., str. 159-161. i E. HILJE, 2017., str. 251-269.

42 Vidi bilj. br. 31.

43 SAMOSTAN, 1983., str. 14.; M. GRANIĆ, 1984., str. 208.; M. GRANIĆ, 2010., str. 25-26.

44 M. MONTANI, 1967., str. 53.

45 M. MONTANI, 1967., str. 42., 53.; SAMOSTAN, 1983., str. 17.; M. GRANIĆ, 1993., str. 142., bilj. 142.; E. HILJE, 1997., str. 472.; E. HILJE, 1999., str. 94.; M. GRANIĆ, 2010., str. 32.; E. HILJE, 2010., str. 166.; N. KUŠČIĆ, 2010., str 186-187.

46 Francesco Bon bio je paški knez 1352.-1354. godine (M. GRANIĆ, 1984., str. 196).

47 Miro Montani (M. MONTANI, 1967., str. 53.) donosi natpis u pogrešnom rasporedu.

48 SAMOSTAN, 1983., str. 14.; M. GRANIĆ, 1984., str. 208.; E. HILJE, 1997., str. 472.; E. HILJE, 1999., str. 94.; M. GRANIĆ, 2010., str. 26.; E. HILJE, 2010., str. 166-167.; N. KUŠČIĆ, 2010., str. 192.

49 M. GRANIĆ, 1984., str. 208.; M. GRANIĆ, 2010., str. 26.

50 M. MONTANI, 1967., str. 53.; SAMOSTAN, 1983., str. 17.; M. GRANIĆ, 1984., str. 206.; E. HILJE, 2010., str. 167.

51 N. KUŠČIĆ, 2010., str. 191-192.; J. CELIĆ, 2015., str. XLI-XLII.

52 M. MONTANI, 1967., str. 53.

53 M. L. RUIĆ, 1779., T II, str. 237.

54 M. SABLJAR, 1852., str. 31.

55 M. MONTANI, 1967., str. 48.; M. GRANIĆ, 1984., str. 217.; J. CELIĆ, 2015., str. XXVI, XLII, 71.

56 M. SABLJAR, 1852., str. 33.; M. MONTANI, 1967., str. 48. Dijelovi natpisa koji su danas oštećeni jasno su vidljivi na staroj fotografiji u albumu Gjure Szabe (vidi u: J. CELIĆ, 2015., str. XLV., T. XVI, Sl. 26.)

57 Još jedna ploča s grbom kneza Tome Zorzija, vrlo sličnih likovnih odlika, ali bez natpisa, uzidana je na pročelju kneževe palače (M. GRANIĆ, 1984., str. 216.). Zacijelo je rad iste radionice.

58 Pritom se u prvom redu može pomisliti na Ivana Pribislavljića, kojem se pripisuje autorstvo portala kneževe palače u Pagu (C. FISKOVIĆ, 1953., str. 62.), gdje se u luneti nalazi gotovo identičan grb. Ipak, da li zbog razlike u dimenzijama ili važnosti prikaza, grb Tome Zorzija na portalu kneževe palače znatno je voluminozniji i razrađeniji u detaljima, što je osobito vidljivo u anatomiji podlaktice ruke koja drži zmaja te u uzvitlanim kovrčama lišća.

59 SAMOSTAN, 1983., str. 15.; E. HILJE, 1999., str. 94.; E. HILJE, 2010., str. 165.; N. KUŠČIĆ, 2010., str 189-190.

60 Slično je uokvirena nadgrobna ploča zadarskog nadbiskupa Veniera, koju Ivo Petricioli veže uz djelatnost Jurja Dalmatinca (I. PETRICIOLI, 1979-82., str. 188-189., 191.).

61 N. KUŠČIĆ, 2010., str 188-189.; J. CELIĆ, 2015., str. XXVI., 78.

62 "*... Item disse mi attrouo hauer nella chiesa di queste reuerende monache una sepoltura proindiuisa con l'heredi Bonin Palladini appreso la capella grande cà Missoli hora Mircouich ciò é à piedi di detta capella la qual / la qual/ sepoltura lasscio à queste reuerende madri monache siche* (?) *di quelle possano disponer et in quella sepeliri et ciò che si ricordino di / di/ me ...*" (DAZd, Paški bilježnici, Aurelio Mirković, B un, F 18, instr. 3, fol. 5-5'); N. KUŠČIĆ, 2010., str 188.

63 N. KUŠČIĆ, 2010., str 188.; M. GRANIĆ, 2011., str. 55.

64 SAMOSTAN, 1983., str. 19.; M. GRANIĆ, 2010., str. 34-35.; E. HILJE, 2010., str. 167.

65 KATALOG, 1994., str. 3; N. JAKŠIĆ - E. HILJE, 2008., str. 237; M. GRANIĆ, 2010., str. 34; E. HILJE, 2010., str.167-168, B. ŠPANJOL-PANDELO, 2014., str. 182-183; Kip je restauriran u Restauratorskoj radionici u Zadru 1991.-95. godine (M. Kotlar, J. Baković, Š. Vitori, A. Kotlar)

66 A. VALIER, 1579., fol. 10.

67 M. PRIULI, 1603., fol. 564.; O Priulijevoj vizitaciji samostana vidi opširnije u: D. KNEŽIĆ, 2010., str. 70-76.

68 KATALOG, 1994., str. 3.

69 Jedna drvena grupa *Navještenja* podrijetlom iz Toscane nalazi se u franjevačkom samostanu u Zadru (vidi I. PETRICIOLI, 1980., str. 114-115.; N. JAKŠIĆ - E. HILJE, 2008., str. 221-223).

70 Opširnije o Moronzonovim kipovima, s pregledom relevantne literature, vidi u: N. JAKŠIĆ - E. HILJE, 2008., str. 231-236.

71 B. ŠPANJOL-PANDELO, 2014., str. 183.

72 Lice paške Bogorodice usporedivo je s licem Bogorodice u centralnom polju "Ugljanskog poliptiha", najreprezentativnijeg djela Ivana Petrova iz Milana, slikara koji je oslikao navedene Moronzonove kipove. Forme usnica i nosa te linija obrva gotovo su identične, samo je brada na "Ugljanskom poliptihu" nešto naglašenija, a oči širom otvorene.

73 C. FISKOVIĆ, 1953., str. 64; SAMOSTAN, 1983., str. 19; N. JAKŠIĆ - E. HILJE, 2008., str. 240; M. GRANIĆ, 2010., str. 34; E. HILJE,

2010., str. 168; Reljef je bio potpuno premazan novijom bojom. Nakon čišćenja provedenog u Restauratorskoj radionici u Zadru 2002.-04. godine (Š. Vitori), likovne vrijednosti djela puno su jače došle do izražaja.

74 A. VALIER, 1579., fol. 10-10'.

75 Cvito Fisković navodi da je vjerojatno "uvoz sa sjevera" (C. FISKOVIĆ, 1953., str. 64.).

76 C. FISKOVIĆ, 1953., str. 64.; SAMOSTAN, 1983., str. 19.; M. GRANIĆ, 2010., str. 34.; E. HILJE, 2010., str. 168-169.

77 A. VALIER, 1579., fol. 10.

78 Izvorni je kolorit došao na vidjelo tek nakon nedavnog restauratorskog zahvata, no originalna je polikromija slabo sačuvana.

79 E. HILJE, 2010., str. 169.

80 C. FISKOVIĆ, 1953., str. 64.

81 O toj skulpturi opširnije vidi u E. HILJE, 2005., str. 67-68. i N. JAKŠIĆ - E. HILJE, 2008., str. 218-220.

82 SAMOSTAN, 1983., str. 20.

83 Vidi u: N. JAKŠIĆ - E. HILJE, 2008., str. 232, 238-239.; Osobito je položaj ruku i izgled dlanova izrazito blizak onom na raspelu iz Božave.

84 SAMOSTAN, 1983., str. 20.Tiskarskom je pogreškom otisnuta riječ krova umjesto kora.

85 Vidi u E. HILJE, 2016., str. 43-44.

86 Doista ne bi trebalo sasvim isključiti mogućnost da je greda bila dio stvarne pregrade svetišnog prostora, dakle smještena znatno niže od kora. U tom bi slučaju spomenuti utori mogli biti mjesta za uglavljivanje kipova Sv. Ivana i Bogorodice koji bi obočivali raspelo smješteno u centru. Međutim, opisi vizitatora ne spominju takvu konstrukciju u crkvi.

87 K. PRIJATELJ, 1979-82., str. 242.; SAMOSTAN, 1983., str. 20.; E. HILJE, 1988., str. 191.; E. HILJE, 1999a., str. 143; E. HILJE - R. TOMIĆ, 2006., str. 182.; E. HILJE, 2009., str. 257-258.; M. GRANIĆ, 2010., str. 35.; E. HILJE, 2010., str. 169-170.; KATALOG, 2011., str. 70-72.

88 A. VALIER, 1579., fol. 10'.

89 Slika je restaurirana u Beču 1897.-1902. godine i u Radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1986.-87. (KATALOG, 2011., str. 72.).

90 Pretpostavljeni mramorni prag u dnu slike nije sačuvan (KATALOG, 2011., str. 70.).

91 Literatura o padovanskom slikarskom krugu Francesca Squarcionea iznimno je obimna, pa upućujem tek na zbornik radova sa skupa održanog u Padovi 1998. godine: *Francesco Squarcione «Pictorum Gymnasiarcha Singularis»*, Padova, 1999.

92 Vidi: E. HILJE, 2014., str. 232., bilj. 76.

93 K. PRIJATELJ, 1979-82., str. 242.

94 M. GRANIĆ, 1979., str. 287.; J. PORTADA, 1993., str. 23.

95 E. HILJE, 2009., str. 257.

96 KATALOG, 2011., str. 71.

97 KATALOG, 2011., str. 72. Međutim, paška slika otkriva dodirne točke s ranijom fazom slikarskog razvoja Bartolomea Vivarinija, a dosta odudara od njegovih radova iz sedamdesetih godina 15. stoljeća.

98 Morellijeva metoda, ma koliko se do sada u brojnim slučajevima pokazala uspješnom, ipak uvelike ovisi o subjektivnom osjećaju i opsegu poznavanja ukupnog umjetničkog okruženja unutar kojeg je pojedino djelo nastalo.

99 Bartolomeo Vivarini jednostavno nije tako dobar slikar, a nije ni tehnički dorastao tako finom i preciznom baratanju kistom kakvo pokazuje paška slika.

[100] Dakako, takve podudarnosti bi mogla potvrditi ili odbaciti tek kemijska analiza i spektroskopija.

[101] Pri tom ipak ne treba isključiti mogućnost da je to posljedica oštećenja, to jest gubljenja završnog slikarskog sloja.

[102] Takav način slikanja arhitekture nalazimo, još izrazitije naglašen, na Crivellijevoj slici Bogorodice s Djetetom u *Pinacoteca Citica* u Anconi, gdje su kule grada u pozadini praktički sasvim providne, pa se kroz njih vidi pejzaž.

[103] SAMOSTAN, 1983., str. 18; E. HILJE, 1988., str. 194; N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 132-134; N. JAKŠIĆ, 2005., str. 591-592; M. KOVAČEVIĆ, 2005., str. 18, 19; M. GRANIĆ, 2010., str. 33; E. HILJE, 2010., str. 170-171; N. JAKŠIĆ, 2010., str. 301-305, 306, 308; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1252-1256.

[104] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 132; M: KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1256; U usporedbi sa sličnim radovima na području Zadra ophodni križ u samostanu paških benediktinki pokazuje nešto veću dozu realističnost i finoće u obradi, pa bi se moglo pretpostaviti nešto kasnije vrijeme nastanka.

[105] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 132.

[106] M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1252-1254.

[107] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 31-32; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1258-1260.

[108] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 134.

[109] M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1259.

[110] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 132.

[111] Vidi u: N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 124; Ipak, po općim je odlikama križ iz Sali nešto arhaičniji, pa vjerojatno i stariji od paškog.

[112] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 28; N. JAKŠIĆ, 2005., str. 592-593; N. JAKŠIĆ, 2010., str. 305-306.

[113] N. JAKŠIĆ, 2010., str. 306; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1256.

[114] SAMOSTAN, 1983., str. 18; N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 192-193; E. HILJE, 2005., str. 71; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1177-1178; M. GRANIĆ, 2010., str. 33; E. HILJE, 2010., str. 171.

[115] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 193.

[116] "... *Visitauit altare vocati de Spina Domini reperit in eo seruari in quodam tabernaculo ex cristallo spinam integram, quam dicunt esse de Corona Domini. Adest etiam brachium argenteum cum reliquiis Sanctae Clarae* ..." (M. PRIULI, 1603., fol. 564').

[117] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 142-143.

[118] E. HILJE, 2005., str. 71-72.

[119] Sada je izložen na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti (I. PETRICIOLI, 2004., str. 12). Nije sasvim sigurno da li je to onaj iz samostana klarisa, ili onaj bratovštine kovača iz 1413. godine (N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 154-155; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1173-1176).

[120] M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 1178.

[121] M. L. RUIĆ, 1779., T II, str. 86-87; SAMOSTAN, str. 18, 33-40; E. HILJE, 1988., str. 195; N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 170-171.; M. GRANIĆ, 2010., str. 33-34.; E. HILJE, 2010., str. 171-172.

[122] M. L. RUIĆ, 1779., T II, str. 86.

[123] M. L. RUIĆ, 1779., T II, str. 87.

[124] "*Altare a dextris sub titulo Corone Domini ... cum armario inaurato in quo sub duplici hostio et claui seruatur spina corone Domini*" (A. VALIER, 1579., fol. 10').

[125] N. JAKŠIĆ- R. TOMIĆ, 2004., str. 170-171.

[126] Vidi u: I. PETRICIOLI, 2004., str. 34; N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 168.

[127] Vidi u: I. PETRICIOLI, 2004., str. 24; N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 169-170.

[128] E. HILJE, 1988., str. 195.

[129] I. PETRICIOLI, 2004., str. 24.

[130] Vidi u: I. PETRICIOLI, 2004., str. 33; N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 168-169.

[131] Vidi u: I. PETRICIOLI, 2004., str. 36; N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 171-172.

[132] Vidi u: N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 172-173.

[133] Vidi u: N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 173; E. HILJE, 2005., str. 72-73.

[134] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 38, 168-174.

[135] N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 38.

[136] DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F I, fol. V.

[137] DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B II, F I/9, fol. 52'-53.; Da je bio dosta aktivan potvrđuje i to što se spominje u sto trideset dokumenata, no veći dio, gotovo njih stotinu, potječe iz vremena nakon 1450. godine. Dio arhivske građe o Dujmu Matafariću objavio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 100., 110., 112., 113., 114., 119., 127-128., 192., bilj. 629., 630. i 631., 195., bilj. 684., 196., bilj. 707., 199., bilj. 745., 203., bilj. 778. i 779.).

[138] "*1441. 3. giugno. Accordo del maestro Zorzi spader come gastaldo della fratalea di Santa Domenega con maestro Doimo de Matafarich di fattura di un acroce di argento indorata che pesi oncie 64 a libre 6 de picoli per cadauna oncia senza l'indoratura.*" (G. FERRANTE, Regesta, B II, Sv. 39, fol. 5').

[139] DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F II/3, fol. CXXXII'; C. FISKOVIĆ, 1959., str. 127-128., 203., bilj. 778.

[140] DAZd, ZB, Simon Damiani, B I, F I/3, fol. 64, 64'; C. FISKOVIĆ, 1959., str. 128., 203., bilj. 779.

[141] Dvojica majstora pojavili su se zajednički kao svjedoci 7. listopada 1458. godine (DAZd, ZB, Simon Damiani, B IV, F V/6, fol. 285') i 20. siječnja 1464. godine (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B VI, F IX/3, fol. VI').

[142] Opširnije o Evanđelistu Viduliću i relikvijaru Presvete krvi Kristove u bazilici Santa Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji vidi u: D. COOPER - M. KOVAČEVIĆ, 2010. i D. COOPER - M. KOVAČEVIĆ, 2014.

[143] I prije Petra Nikolina Rankulina u Zadru su djelovali istaknuti zlatari iz Kotora - Melša i Radoslav, autori biste relikvijara Sv. Silvestra pape (N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 88-91; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 231-232) te Pavao i Stjepan Petrovi, autori gotičkih ophodnih križeva iz Nina, Božave, Ugljana i Kali (M. KOVAČEVIĆ, 2014., str. 125-153), s kojima je Petar imao određenih veza (vidi bilj. br. 146).

[144] Neki arhivski podatci o Petru Nikolinu Rankulinu već su otprije poznati (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 114., 118., 121., 126.; C. FISKOVIĆ, 1985., str. 186., 187., 192-193.; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 212-213.). U Zadru se spominje u ukupno pedesetak do sada poznatih dokumenata. Navest ćemo tek one najvažnije, koji oslikavaju njegove veze s ostalim zadarskim zlatarima, ali i razvijenost njegova poslovanja.

[145] DAZd, ZB, Iohannes de Trottis, B un, F I/2 d, fol. 86-87; M. KOVAČEVIĆ, 2014., str. 130., 146., bilj. 73. i 74.; Čitav sveščić nije datiran, pa je godinu teško utvrditi, ali vjerojatno je u pitanju 1406., budući da dokument na foliji 89' ima poništenje datirano 28. rujna 1406. godine, pa nije mogao nastati kasnije od tog datuma, što važi i za dokumente koji mu prethode.

[146] U dokumentu iz 1408. majstor je naveden kao *Petar Arbanas de Jadra*, a u dokumentu iz 1410.

kao *Petar Francolinus* (!?) *de Jadra*. (P. KAER, 1904., str. 20, 21.); C. FISKOVIĆ, 1959., str. 126., 202., bilj. 773.; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 212-213.; Navedeni dokument nisam uspio pronaći u trogirskoj arhivskoj građi koja se čuva u Državnom arhivu u Zadru.

147 Cvito Fisković je iznio pretpostavku da je navedeni rad moguće povezati sa srebrnim kipom koji je 12. ožujka 1517. godine naveden u inventaru riznice trogirske katedrale, koji je imao pozlaćenu glavu i mitru te maketu grada u rukama: "... *Imago magna Sancti Ioannis argentea cum (mitra sua - prekriženo) capite deaurato cum ciuitatis Tragurii.* ..." (DAZd, AT, Kut. 3, Sv. 37, fol. 43), a za koji je smatrao da je kasnije pretopljen i zamijenjen novim (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 202., bilj. 773.). Međutim, Igor Fisković je iznio mišljenje da je u pitanju rad koji je još uvijek sačuvan u riznici katedrale, u liku anđela (I. FISKOVIĆ, 1990. str. 190.), prema čemu je Marijana Kovačević iskazala određenu rezervu (M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 213.). I doista, barokni lik anđela koji je načinjen prepravljanjem starijeg gotičkog, s obzirom na vrstu odjeće, otkriva da je u pitanju bio lik sv. Lovre, a ne blaženog Ivana (KATALOG, 2001., str. 126-127.).

148 U kontekstu mogućih poveznica između trogirskih i zadarskih zlatarskih radova vrijedi napomenuti da jedan od tri relikvijara u obliku prsta koji se čuvaju u riznici trogirske katedrale, a koji se datira nakon 1432. godine (KATALOG, 2001., str. 134.), ima florealni ukras izrazito sličan onom na piksidi iz Luke i na relikvijaru u obliku prsta iz zborne crkve u Pagu.

149 DAZd, ZB, Christophorus Zeno, B un, F I, fol. 69'.; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 213.; Opširnije o djelatnosti zlatara Jakova Farkaševa Farkaševića (Farkašića) vidi u: M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 203-207.

150 DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B I, F I/9, fol. 280.

151 DAZd, ZB, Petrus de Serçana, B I, F I/12, fol. 6'/403'.

152 DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B I, F I/3, fol. 82.; Zlatar Cvitko Stoislavić se u zadarskoj arhivskoj građi pojavljuje samo jednom, 1411. godine, te u dva navedena dokumenta, kao svjedok zajedno s Petrom Rankulinom.

153 DAZd, ZB, Bartholomeus de Serçana, B un, F II, fol. 1.; Opširnije o djelatnosti zlatara Benedikta Jakovljeva vidi u: M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 197-200.

154 DAZd, ZB, Bartholomeus de Serç

155 DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B VI, F I/9, fol. 223.

156 DAZd, ZB, Bartholomeus de Serçana, B un, F I/8, fol. 1.

157 DAZd, ZB, Bartholomeus de Serçana, B un, F I/8, fol. 29.

158 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F I/2, fol. 28.

159 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F III/1, fol. 19. Vjerojatno je u sva tri slučaja riječ o istom zlataru, koji se pojavljuje s različitim varijantama nadimka (*Tanciça, Zoldmas, Cafciza*).

160 DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B IV, F V/5, fol. 128'.; C. FISKOVIĆ, 1959., str. 118., 199., bilj. 735.

161 DAZd, ŠNA, Kut. 3/I, Mihovil pok. Ivana, Sv. 3/In, fol. 59'-60.; C. FISKOVIĆ, 1959., str. 118.

162 DAZd, ŠNA, Kut. 3/I, Mihovil pok. Ivana, Sv. 3/In, fol. 60-60'.

163 Za sada mi nije poznato da li je dječakov otac Jurica Punković imao neke veze sa šibenskim zlatarom Ivanom Punkovićem iz Skradina, koji se u arhivskoj građi spominje između 1421. i 1464. godine. A zlatar Stjepan Milgostov (Milgostić) u šibenskoj se građi spominje u brojnim dokumentima između 1407. i 1437. godine, u nekoliko navrata zajedno sa spomenutim Domankušem Barnabinim. Između ostalog, bio je izvršitelj oporuke poznatog kipara Bonina iz Milana (DAZd, ŠNA, Kut. 3/II, Mihovil pok. Ivana, Sv. 3/IIn, fol. 47'-48; D. FREY - V. MOLÉ, 1913., str. 129.).

164 U prvom od dva navedena dokumenta, zabunom bilježnika naveden je kao Stjepan Albertov.

165 DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B V, F VI, fol. 48.; Zacijelo je u pitanju Vlatko Veselković iz Ljube.

166 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F I/4, fol. 19'.

167 DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B II, F I/2, fol. 73'.

168 DAZd, ZB, Nicolaus de Rossis de Pisis, B un, F I/2, fol. 60'.; U okviru obrtničkih krugova to je razmjerno velika suma za dotu.

169 DAZd, Pergamene samostana sv. Krševana u Zadru, br. 398.

170 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F I/6, fol. 24'-25.; M. KOVAČEVIĆ, 2010., str. 213.

171 DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F I, fol. XIX'.

172 DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F I, fol. LXXXIII.

173 DAZd, SSA, Kut. 6, Sv. 19/3, fol. 28.

174 Nikola Jakšić sva djela koja dovodi u vezu s "Majstorom pikside Venier" datira u razdoblje od 1430. do 1450. godine (N. JAKŠIĆ - R. TOMIĆ, 2004., str. 168-174), no čini se da je, uz relativno pouzdanu dataciju relikvijara Sv. Trna oko 1435. godine, razlog takvom datiranju pokušaj da ih se približi vremenu djelovanja Dujma Matafarića. No, ukoliko bi se navedeni radovi doveli u vezu s Petrom Rankulinom, prihvatljivija bi bila datacija između 1420. i 1440. godine, što bi možda bilo bliže i likovnim odlikama samih djela.

175 Premda je u nekoliko dokumenata potvrđeno njegovo splitsko podrijetlo, u splitskoj arhivskoj građi nisam našao niti jedan dokument u kojem bi bio spomenut.

176 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F III/1, fol. 28'.

177 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F I/3, fol. 32'.

178 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F I/4, fol. 10'.

179 DAZd, ZB, Nicolaus de Ho de Cremona, B un, F I/4, fol. 18.

180 DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F III/3, fol. 4'; Isto, F IV/61.

181 DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B I, F I/4, fol. 20'.

182 DAZd, ZB, Iohhanes de Calcina, B I, F I, fol. XXXVII'.

183 DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F II/2, fol. LV.

184 DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F II/2, fol. LXVIIII'-LXX.

185 DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B II, F III/I, fol. XLVIII'.

186 DAZd, ZB, Simon Damiani, B I, F II/5, fol. 7-7'.

187 DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B II, F IV/2, fol. LVIIII; C. FISKOVIĆ, 1959., str. 127., 203., bilj. 777.

188 DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B II, F I/5, fol. 25'-26; E. HILJE, 1999a, str. 93., 119., bilj. 51.

189 DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B III, F V/5, fol. CCII.

190 DAZd, ZB, Simon Damiani, B I, F I/3, fol. 4.; C. FISKOVIĆ, 1959., str. 129., 204., bilj. 786.

191 Međutim, nisu mi poznate nikakve veze Tome Veniera s Dugim otokom, pa se čini logičnijim da su grbovi ipak u vezi s ličnošću zadarskog nadbiskupa Lovre Veniera (1428-1449.).

192 Zlatar Vlatko Veselkov (Alegretov) Veselković iz Ljube u arhivskoj se građi spominje u preko četrdeset dokumenata, od 7. kolovoza 1422. godine (DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B II, F III/8, fol. 324') do 19. listopada 1456. godine (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B V, F VII/5, fol. CCXXXVI-CCXXXVI'). Svog sina Mihovila dao je 1432. godine na nauk kod Petra Rankulina (vidi bilj. br. 161.). Međutim, nema podataka o njegovoj zlatarskoj djelatnosti; Dva dokumenta o majstoru donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 111., 193., bilj. 656. i 657.).

193 Zlatar Juraj Vitkov (Cvitkov, Vitković, Paparčić, Papričić, Papratić, Pripčić) iz Vrane u arhivskim se spisima spominje u preko sedamdeset dokumenata, u rasponu od preko pola stoljeća, od 8. svibnja 1423. godine (DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B II, F III/10, fol. 401'), do 16. veljače 1476. godine (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B VI, F X/5, fol. CXI). Dana 25. srpnja 1424. godine primio je na četverogodišnji nauk Petra Vernacijeva (DAZd, ZB, Bartholomeus de Serçana, B un, F I/7, fol. 18'), 19. prosinca 1428. godine na šestogodišnji nauk Vukašina Šarca iz Hrvatske (DAZd, CMC, Kut. 7, F I/8, fol. 1'), a 12. svibnja 1438. godine na četverogodišnji nauk Pavla Nikolinog Konjikovića (DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B V, F VII/5, fol. 168). Premda nema podataka o bilo kakvoj konkretnoj zlatarskoj djelatnosti, vrijedi napomenuti da se Juraj spominje kao svjedok u nekoliko dokumenata vezanih uz slikara Ivana Petrova iz Milana (DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B I, F I/3b, fol. 39', 40, 40'; Isto, B II, F I/4, fol. 18') te kao svjedok u dokumentu kojim klesar Marko iz Troje prima na nauk Petra Dobrića iz Krbave (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B V, F VII/4, fol. CLII); Četiri dokumenta o majstoru donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 111., 118., 192., bilj. 633. i 634., 198., bilj. 731. i 732.).

194 Zlatar Jakov Radinov (Radinović, Radunović, Radunić) iz Dubrovnika spominje se u arhivskoj građi u preko trideset dokumenata, od 29. travnja 1425. (DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B III, F IV/4, fol. 125') do 29. siječnja 1468. godine (DAZd, ZB, Simon Damiani, B V, F VI/7, fol. 355-355'). Dana 3. kolovoza 1439. godine primio je na nauk Mateja Vladislavova (DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B I, F I/6, fol. 2), a kći mu je bila udana za zlatara Ivana Stjepanova Seplučića (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F II/5, fol. CCXXXIII-CCXXXIIII; DAZd, ZB, Simon Damiani, B I, F I/3, fol. 41), pa je moguće pretpostaviti njegovu dugu i plodnu djelatnost. Međutim, podatci o nekim konkretnim radovima za sada nam nisu poznati; Dva dokumenta o majstoru donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 114., 118., 196., bilj. 708., 199., bilj. 738.).

195 Zlatar Jakov, sin već spominjanog zlatara Benedikta Jakovljeva, u arhivskoj se građi javlja

u tridesetak dokumenta, od 7. siječnja 1427. godine (DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B VI, F I/11, fol. 305'; Isto, F II, br. 150) do 9. siječnja 1446. godine, kada je sastavio oporuku (DAZd, ZB, Nicolaus de Rossis de Pisis, B un, F II/2, fol. 14'-16). Dana 10. ožujka 1437. godine priložio je Gašpar Grgurov Longin dvadeset i dvije libre kao pripomoć za srebrni kalež koji je za bratovštinu Sv. Ivana u Žmanu izrađivao zlatar Jakov Benediktov (DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B I, F I/2, fol. 35'), čime je potvrđena njegova konkretna djelatnost; Tri dokumenta o majstoru donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 111., 118., 127., 192., bilj. 638., 199., bilj. 737., 203., bilj. 777.).

196 Zlatar Jakov Antunov de Butovana se u arhivskoj građi spominje u dvadesetak dokumenta, od 8. prosinca 1429. godine (DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, F I/1, fol. 52') do 9. lipnja 1440. godine (DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B V, F VII/7, fol. 251). Međutim, nema sačuvanih podataka o njegovoj djelatnosti; Jedan dokument o majstoru donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 111., 192., bilj. 637.).

197 Zlatar Jakov Martinušević spominje se u svega desetak arhivskih spisa, od 9. svibnja 1437. godine (DAZd, ZB, Nicolaus Benedicti, B I, F I/3a, fol. 6) do 3. listopada 1444. godine (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B II, F III/I, fol. XXXIII). Nadimak Tardibon zabilježen je u dokumentu od 12. svibnja 1442. godine (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F II/1, fol. VIIII'), a zanimljivo je da u dokumentu od 8. veljače 1444. godine naveden kao Jakov Martinušević de Butovano (DAZd, ZB, Iohannes de Calcina, B I, F II/8, fol. CCCLXXXII). Ukoliko nije u pitanju lapsus bilježnika, možda je doista u pitanju Jakov Antunov, koji je kao vanbračni sin plemića koristio patronomičko prezime. Ipak, niti za Jakova Martinuševića nema podataka o zlatarskoj djelatnosti. Također, desetak dokumenta u kojima se u drugoj četvrtini 15. stoljeća spominje zlatar Jakov, mogu se odnositi na bilo kojeg od četiri navedena majstora, ali i na nekog od još šest majstora istog imena koji se u to vrijeme spominju u Zadru (Jakov iz Kotora, Jakov iz Trogira, Jakov Gruj, Jakov Ivanov Kernulić iz Splita, Jakov Livačić, Jakov Vukašinov); Jedan dokument o majstoru donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 111., 192., bilj. 641.).

198 Zlatar Franul Tomin (Tomazov) iz Ljube spominje se u arhivskoj građi u svega desetak dokumenata, od 12. travnja 1431. godine (DAZd, ZB, Iacobus q. Ostoie, B un, FI/2, fol. 36') do 12. travnja 1436. godine, kada je posudio od zadarskog trgovca Jakova Liparelijeva osam maraka (oko 1,9 kg) srebra, koje se obvezao vratiti tijekom sljedećih jedanaest godina, po šest unci (oko 179 g) svake godine i dio dobitka. Tada je zacijelo bio još vrlo mlad, jer se na početku ugovora navodi kao *homo sui iuris* (DAZd, ZB, Nicolaus de Ho de Cremona, B un, F I/5, fol. 12'). Premda nisu zabilježene narudžbe za zlatarske radove, podaci da je u dva navrata primao učenike (1. srpnja 1432. godine Ivana Martinova Meloševića iz Like - DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B IV, F V/A6, fol. 167'; 13. ožujka 1434. godine Ivana, sina Jelene Matijeve - DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B IV, F B12, fol. 147), svjedoče o tome da je bio

zaposlen i cijenjen majstor. Ipak, to što se ne spominje u kasnijoj građi sugerira da je možda odselio iz Zadra ili umro razmjerno mlad; Dva dokumenta o majstoru donio je Cvito Fisković (C. FISKOVIĆ, 1959., str. 110., 118., 192., bilj. 632., 199., bilj. 734.).

199 Arhivske vijesti o zadarskim zlatarima iz 14. i s početka 15. stoljeća sabrala je Marijana Kovačević (M. KOVAČEVIĆ, 2010, str. 66-430). Arhivska građa o zadarskim zlatarima iz 15. stoljeća iznimno je obimna, ali za sada nije sustavno istražena, pa navedene podatke o vremenskom okviru i broju dokumenata u kojima se pojedini majstori spominju donosim temeljem svog uvida u građu, ali uz napomenu da su možda pojedini dokumenti promakli mojoj pažnji.

Izvori i literatura

TISKANI IZVORI:

CODEX DIPLOMATICUS REGNI CROATIAE, DALMATIAE ET SLAVONIAE

CD VIII *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Sv. VIII (sabrao i uredio T. Smičiklas), Zagreb, 1910.

CD IX *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Sv. IX (sabrao i uredio T. Smičiklas),Zagreb, 1911.

CD XIV *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Sv. XIV (sabrao T. Smičiklas, uredio M. Kostrenčić), Zagreb, 1916.

CD XVII *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Sv. XVII (sabrao T. Smičiklas, uredio S. Gunjača, dopunio, sumarij i indekse izradio J. Stipišić), Zagreb, 1981.

CD XVIII *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, Sv. XVII (sabrao T. Smičiklas, uredio D. Rendić-Miočević, dopunili i priredili M. Šamšalović, V. Gamulin, D. Karbić, M. Matijević-Sokol, R. Modrić, J. Stipišić), Zagreb, 1990.

LELJAK, ROBERT

2006 *Inventari fonda Veličajne općine zadarske Državnog arhiva u Zadru - godine 1325.-1385.*, Sv. 1., Zadar, 2006.

RUKOPISI:

FERRANTE, GUERRINO

Regesti *Regesti dell'Archivio notarile di Zara* (Znanstvena knjižnica u Zadru, Ms. 461.)

RUIĆ, MARKO LAURO

1779 *Delle Riflessioni Storiche sopra l'antico stato civile et ecclesiastico della città et isola di Pago o sia dell'antica Gissa fatte da diversi autori, diplomi, privilegi, et altre carte pubbliche e private raccolte da Marco Lauro Ruich*, Tomo I-II, Pag, 1779. (prijepis I. A. Gurata u Znanstvenoj knjižnici u Zadru)

1780a *Delle Riflessioni Storiche*, Libri IV-V, Pag, 1780. (Državni arhiv u Zadru)

1780b *Delle Riflessioni Storiche sopra l'antico stato civile et ecclesiastico della città et isola di Pago o sia*

dell'antica Gissa, fatte a diversi autori, diplomi, privilegi, et altre carte pubbliche e private raccolte con la possibile esatezza e diligenza da Marco Lauro Ruich, Libri VI-IX, Pag, 1780. (Državni arhiv u Zadru)

1780b *Delle Riflessioni Storiche sopra l'antico stato civile et ecclesiastico della città et isola di Pago, o sia dell'antica Gissa, fatte a diversi autori, diplomi, privileggi, et altre carte pubbliche e private raccolte con la possibile esatezza e diligenza da Marco Lauro Ruich*, Libri X-XIII, Pag, 1780. (Državni arhiv u Zadru)

1792 *Collectanea ad Ecclesiam et Clerum Paghensem Pertinentia ex Autographis, et Authenticis Transumpta a Marcolauro Ruich Patritio, et Notario Paghensi*, Pag, 1792. (Državni arhiv u Zadru)

SABLJAR, MIJAT

1852 *Putne bilješke*, bilježnica br. 5, Zagreb, 1852. (Državna uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine u Zagrebu)

NEOBJAVLJENA GRAĐA:

ABP	Arhiv benediktinki, Pag
DAZd	Državni arhiv u Zadru:
CMC	Curia Maior Civilium Iadrensis
PB	Paški bilježnici
ZB	Zadarski bilježnici
ŠNA	Šibenski notarski arhiv
SSA	Stari splitski arhiv
AT	Arhiv Trogira

PRIULI, MICHAEL

1603 *Visitatio Apostolica Dalmatiae. Visitatio Paghi.*, Archivio segreto Vaticano, 1603. (mikrofilm ZM 67b-04 u Državnom arhivu u Zagrebu - dostupan na serveru Državnog arhiva u Zadru)

VALIER, AUGUSTIN

1579 *Visitatio Apostolica Dalmatiae. Visitatio Ecclesiae Paghi.*, Archivio segreto Vaticano, 1579. (mikrofilm ZM 67b-011 u Državnom arhivu u Zagrebu - dostupan na serveru Državnog arhiva u Zadru)

LITERATURA:

BIANCHI, CARLO FEDERICO

1879 *Zara Cristiana*, II, Zara, 1879.

CELIĆ, JOSIP

2015 *Pag kroz rukopis Gjure Szabe*, Pag, 2015.

COOPER, DONAL - KOVAČEVIĆ, MARIJANA

2010 Relikvijar Presvete krvi Kristove u bazilici Santa Maria Gloriosa dei Frari u Veneciji - djelo zalatarskog majstora Evanđelista Vidulova iz Zadra, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 34, Zagreb, 2010.

2015 Christ's Blood Framed in Silver and Marble at the Frari, u: *Santa Maria Gloriosa dei Frari - Immagini di Devozione, Spazi della Fede - Devotional Spaces, Images of Piety* (a cura di Carlo Corsato e Deborah Howard), Padova, 2015.

DE NICOLÒ SALMAZO, ALBERTA

2004 *Andrea Mantegna*, Milano, 2004.

FARLATI, DANIELE

1775 *Illyricum sacrum, Tomus qvintus. Ecclesia Iadertina cum suffraganeis et ecclesia Zagrabiensis*, Venetiis, 1775.

FISKOVIĆ, CVITO

1953 Bilješke o paškim spomenicima, *Ljetopis JAZU*, 57, Zagreb, 1953.

1959 *Zadarski sredovječni majstori*, Split, 1959.

1985 Trogirski zlatari od 13. do 17. stoljeća, *Starohrvatska prosvjeta*, III serija, 14, Zagreb, 1985.

FISKOVIĆ, IGOR

1990 *Dalmatinski prostori i stari majstori*, Split, 1990.

FREY, DAGOBERT - MOLÉ, VOJESLAV

1913 Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini, *Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der k. k. Zentral-Kommission für Denkmalpflege*, VII/I-IV, Wien, 1913..

GRANIĆ, MIROSLAV

1979 Tri soprakomita paške obitelji Mišolić, *Zadarska revija*, XXVIII/2-3, Zadar, 1979.

1984 *Plemstvo paške komune i grbovi na Pagu od XIV do XIX stoljeća*, magistarski rad dostupan na Filozofskom fakultetu u Zadru, Zadar, 1984.

1993 Plemstvo, grbovi i rodoslovlja paške vlastele u XVIII. stoljeću, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 35, Zadar, 1993.

2005 Bilješke iz povijesti i topografije Staroga Grada na Pagu, *Svetište Gospe od Staroga Grada na Pagu (Zbornik radova sa znanstveno-stručnog kolokvija održanog u Pagu 2005. godine)*, Zadar, 2005.

2010 Povijest samostana i crkve paških koludrica, *Crkva i samostan paških benediktinki - Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog u Pagu 25. rujna 2004. godine posvećen uspomeni opatice Gertrude Magaš*, Pag, 2010.

2011 *Blasone Genealogico Marka Laura Ruića iz 1784. godine*, Pag, 2011.

HILJE, EMIL

1988 *Razvoj umjetnosti na Pagu u 14, 15. i 16. stoljeću* (magistarska radnja dostupna na Filozof skom fakultetu u Zagrebu), Zagreb, 1988.

1997 Kasnosrednjovjekovna sakralna arhitektura na Pagu, *Diadora*, 18-19, Zadar, 1997..

1999 *Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pagu*, Zadar, 1999.

1999a *Gotičko slikarstvo u Zadru*, Zagreb, 1999.

2001	Juraj Dalmatinac i Korčula - prilog za kronologiju gradnje šibenske katedrale, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 25, Zagreb, 2001.
2005	Zborna crkva sv. Marije u Starom Gradu na Pagu, *Svetište Gospe od Staroga Grada na Pagu* (Zbornik radova sa znanstveno-stručnog kolokvija održanog u Pagu 13. kolovoza 2005. godine), Zadar, 2005.
2009	Prihvaćanje renesansnog slikarstva u Zadru u drugoj polovini 15. stoljeća, *Sic ars deprenditur arte - Zbornik u čast Vladimira Markovića*, Zagreb, 2009.
2010	Srednjovjekovna umjetnička baština paških benediktinki, *Crkva i samostan paških benediktinki - Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog u Pagu 25. rujna 2004. godine posvećen uspomeni opatice Gertrude Magaš*, Pag, 2010.
2011	Spomenici povijesnoga graditeljstva na otoku Pagu, u *"Toponimija otoka Paga"*, Zadar, 2011.
2013	Šibenski graditelj i klesar Ivan Hreljić u svjetlu arhivske građe, *Ars Adriatica*, 3, Zadar, 2013.
2014	Slika Bogorodice s Djetetom u *The Courtauld Institute of Art* u Londonu - prijedlog za Petra Jordanića, *Ars Adriatica*, 4, Zadar, 2014.
2016	*Zadarski kipar i graditelj Pavao Vanucijev iz Sulmone*, Zadar, 2016.
2017	Samostanski kompleksi sv. Ante i sv. Frane u Pagu na nacrtima iz 1831. godine, *Pag u prošlosti i sadašnjosti: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Pagu i Novalji od 21. do 23. listopada 1993.*, Pag, 2017.

HILJE, EMIL - TOMIĆ, RADOSLAV

2006	*Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije - Slikarstvo*, Zadar, 2006.

JAKŠIĆ, NIKOLA

2005	Ophodni križ iz 14. stoljeća na Pašmanu, *Raukarov zbornik. Zbornik u čast Tomislava Raukara*, Zagreb, 2005.
2010	Rapporti veneto - dalmati nell'oreficera trecentesca, *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana / Letterattura, arte, cultura tra le due sponde dell'Adriatico (Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa Zadar, 25. rujna 2008.)*, Zadar, 2010.

JAKŠIĆ, NIKOLA - HILJE, EMIL

2008	*Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije - Kiparstvo I*, Zadar, 2008.

JAKŠIĆ, NIKOLA - TOMIĆ, RADOSLAV

2004	*Umjetnička baština zadarske nadbiskupije - Zlatarstvo*, Zadar, 2004.

KAER, PETAR

1904	*O pravom auktoru 'Vita S. Joannis episcopi et patroni civitatis Tragurii versibus latinis conscripta' i o jednomu nepoznatomu rukopisu Ivana Lucića*, Zagreb, 1904.

KARAVANIĆ, BLAŽ

2006	*Građa za povijest grada i otoka Paga*, Zadar, 2006.

KATALOG

1994 *Baština u novom sjaju: Restaurirane umjetnine u Restauratorskoj radionici Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zadru* (M. Domijan), Zadar, 1994.

2001 *Tesori della Croazia restaurati da Venetian Heritage Inc.* (ur. J. Belamarić), Venezia, 2001.

2011 *Tizian, Tintoretto, Veronese - veliki majstori renesanse* (ur. Radoslav Tomić), Zagreb, 2011.

KNEŽIĆ, DUBRAVKO

2010 Samostan i crkva paških benediktinki u apostolskim vizitacijama (1579.-1625.), *Crkva i samostan paških benediktinki - Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog u Pagu 25. rujna 2004. godine posvećen uspomeni opatice Gertrude Magaš*, Pag, 2010.

KOVAČEVIĆ, MARIJANA

2005 Nekoliko priloga gotičkom zlatarstvu vinodolskog kraja, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 29, Zagreb, 2005.

2010 *Umjetnička obrada plemenitih metala u 14. stoljeću u Zadru* (doktorska disertacija dostupna na Filozofskom fakultetu u Zagrebu), Zagreb, 2010.

2014 Zlatari Pavao i Stjepan Petrovi iz Kotora - majstori gotičkih ophodnih križeva iz Nina, Božave, Ugljana i Kali, *Ars Adriatica*, 4, Zadar, 2014.

KRŠULOVIĆ, JOSIP

2010 Obnova i rekonstrukcija crkve Navještenja BDM i samostana časnih sestara benedik tinki sv. Margarite u Pagu u razdoblju od 1998. do 2000. godine, *Crkva i samostan paških benediktinki - Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog u Pagu 25. rujna 2004. godine posvećen uspomeni opatice Gertrude Magaš*, Pag, 2010.

KUŠČIĆ, NIKŠA

2010 Stari grbovi i pečati u crkvi i samostanu paških benediktinki, *Crkva i samostan paških benediktinki - Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog u Pagu 25. rujna 2004. godine posvećen uspomeni opatice Gertrude Magaš*, Pag, 2010.

MONTANI, MIRO

1967 *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, Zagreb, 1967.

PETRICIOLI, IVO

1980 O važnijim umjetninama u franjevačkom samostanu u Zadru, *Zbornik "Samostan sv. Frane u Zadru"*, Zadar, 1980.

1979-86 Juraj Dalmatinac i Zadar, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu*, 3-6, Zagreb, 1979-82.

2004 *Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru*, Zadar, 2004.

PORTADA, JOSIP

1993 *Rod kamena*, Pag, 1993..

2008 *Prošlost Paga u slikama i zapisima*, Pag, 2008.

PRIJATELJ, KRUNO

1972 Doprinos aktivnosti švicarskih štukatera u Hrvatskoj, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu*, 1-2, Zagreb, 1972.

1979-82 Juraj Ćulinović i slikarska zbivanja u Šibeniku u doba Jurja Dalmatinca, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 3-6, Zagreb, 1979-82.

RAUKAR, TOMISLAV - PETRICIOLI, IVO - ŠVELEC, FRANJO - PERIČIĆ, ŠIME

1987 *Zadar pod mletačkom upravom*, Prošlost Zadra III, Zadar, 1987.

SAMOSTAN

1983 *Samostan i crkva časnih sestara benediktinki u Pagu u povodu 500. obljetnice* (tekst po rukopisu Blaža Karavanića uz nadopunu izdavača), Pag, 1983.

ŠPANJOL - PANDELO, BARBARA

2010 *Umjetnička djelatnost drvorezbara iz porodice Moronzon* (doktorska disertacija dostupna na Sveučilištu u Zadru), Zadar, 2014.

VEŽIĆ, PAVUŠA

1995 Kapela sv. Nikole Jurja Dalmatinca u crkvi sv. Margarite, Pag, *Peristil*, 38, Zagreb, 1995.

2010 Kapela sv. Nikole Jurja Dalmatinca u crkvi Marijina Navještenja u Pagu, *Crkva i samostan paških benediktinki - Zbornik radova sa znanstveno-stručnog skupa održanog u Pagu 25. rujna 2004. godine posvećen uspomeni opatice Gertrude Magaš*, Pag, 2010.

Popis ilustracija

1. Pag, Stari Grad (crtež u Nadžupnom uredu u Pagu; foto E. Hilje).
2. Pag, Stari Grad, detalj (crtež u Nadžupnom uredu u Pagu; foto E. Hilje).
3. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, JI strana, stanje prije rušenja. (foto E. Hilje)
4. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, JI strana, stanje prije rušenja. (foto E. Hilje)
5. 5. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, SZ strana, stanje prije rušenja. (foto E. Hilje)
6. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, stanje nakon rušenja. (foto E. Hilje)
7. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, stanje nakon rušenja, detalj. (foto E. Hilje)
8. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, stanje nakon rušenja, detalj. (foto E. Hilje)
9. Pag, Stari Grad, ostatci ogradnog zida samostana Sv. Margarite. (foto E. Hilje)
10. Pag, Stari Grad, ostatci ogradnog zida samostana Sv. Margarite, detalj. (foto E. Hilje)
11. Pag, Stari Grad, zdenac samostana Sv. Margarite. (foto E. Hilje)
12. Pag, plan grada (crtež u M. L. RUIĆ, 1780a.; foto E. Hilje).
13. Pag, plan grada, detalj (crtež u M. L. RUIĆ, 1780a.; foto E. Hilje).
14. Pag, pogleda na grad sa sjeverozapada (crtež u M. L. RUIĆ, 1780c.; foto E. Hilje).
15. Pag, pogleda na grad sa sjeverozapada, detalj (crtež u M. L. RUIĆ, 1780c.; foto E. Hilje).
16. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki. (foto E. Hilje).
17. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki. (foto E. Hilje).
18. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki. (foto E. Hilje).
19. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki, kula *Scrivanato*. (foto E. Hilje).
20. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, pročelje. (foto E. Hilje)
21. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, svetište. (foto Ž. Bačić)
22. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić. (foto Ž. Bačić)
23. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
24. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
25. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
26. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)

27. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
28. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, stanje prije restauracije. (foto E. Hilje)
29. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić. (foto E. Hilje)
30. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
31. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
32. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
33. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj. (foto E. Hilje)
34. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, 1353. godina. (foto E. Hilje)
35. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, Sv. Juraj. (foto E. Hilje)
36. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, Sv. Juraj, detalj. (foto E. Hilje)
37. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, mletački lav. (foto E. Hilje)
38. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, grb kneza Paola Malipiera, 1429-1431. (foto E. Hilje)
39. Pag, samostan benediktinki, crkva Navještenja Marijina, lik portala i grb kneza Paola Malipiera. (foto E. Hilje)
40. Pag, samostan benediktinki, grb kneza Antonia Loredana, 1469-1471. (foto E. Hilje)
41. Pag, grb kneza Tome Zorzija,1468. (foto E. Hilje)
42. Pag, grb kneza Tome Zorzija, natpis. (foto E. Hilje)
43. Pag, samostan benediktinki, nadgrobna ploča porodice Mirković, kraj 15. st. (foto E. Hilje)
44. Pag, samostan benediktinki, nadgrobna ploča porodice Mirković, detalj. (foto E. Hilje)
45. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite, stanje prije restauracije, 14. st. (foto Ž. Bačić)
46. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite, detalj. (foto Ž. Bačić)
47. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite. (foto E. Hilje)
48. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite, detalj. (foto E. Hilje)
49. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz *Navještenja*, prva polovoca 15. st. (foto Ž. Bačić)
50. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz *Navještenja*, prva polovoca 15. st. (foto Ž. Bačić)
51. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz *Navještenja*, detalj. (foto Ž. Bačić)
52. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz *Navještenja*, detalj. (foto E. Hilje)
53. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz *Navještenja*, detalj. (foto E. Hilje)
54. Pag, samostan benediktinki, reljef Bogorodice s Djetetom i anđelima, sredina 15. st. (foto E. Hilje)
55. Pag, samostan benediktinki, reljef Bogorodice s Djetetom i anđelima, detalj. (foto E. Hilje)
56. Pag, samostan benediktinki, reljef Bogorodice s Djetetom i anđelima, detalj. (foto E. Hilje)
57. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, stanje prije restauracije, 15. st. (foto E. Hilje)
58. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom. (foto E. Hilje)
59. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, detalj. (foto E. Hilje)
60. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, detalj. (foto E. Hilje)
61. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, detalj. (foto E. Hilje)

62. Pag, Stari Grad, zborna crkva kip Bogorodice s Djetetom (foto Ž. Bačić) / Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom (foto E. Hilje)
63. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj. (fototeka samostana)
64. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj. (foto E. Hilje)
65. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj. (foto E. Hilje)
66. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj. (foto E. Hilje)
67. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj. (foto E. Hilje)
68. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj. (foto E. Hilje)
69. Pag, samostan benediktinki, ukrašena greda. (foto E. Hilje)
70. Pag, samostan benediktinki, ukrašena greda, detalj. (foto E. Hilje)
71. Pag, samostan benediktinki, ukrašena greda, detalj. (foto E. Hilje)
72. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, sredina 15. st. (foto Ž. Bačić)
73. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj. (foto E. Hilje)
74. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj. (foto E. Hilje)
75. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj. (foto M. Kovačević)
76. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj. (foto E. Hilje)
77. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj (foto E. Hilje) / New York, Metropolitan Museum, Andrea Mantegna: Poklonstvo pastira, detalj (preuzeto iz A. DE NICOLÒ SALMAZO, 2004., str. 111.).
78. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, kraj 14. st., prednja strana. (foto Ž. Bačić)
79. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, prednja strana, detalj. (foto Ž. Bačić)
80. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, prednja strana, detalj. (foto Ž. Bačić)
81. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, prednja strana, detalj. (foto Ž. Bačić)
82. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana. (foto Ž. Bačić)
83. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana, detalj. (foto Ž. Bačić)
84. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana, detalj. (foto Ž. Bačić)
85. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana, detalj. (foto Ž. Bačić)
86. Pag, samostan benediktinki, relikvijar u obliku ruke s moćima Sv. Klare, 14./15. st. (foto Ž. Bačić)
87. Pag, samostan benediktinki, relikvijar u obliku ruke s moćima Sv. Klare. (foto Ž. Bačić)
88. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, oko 1435. godine. (foto Ž. Bačić)
89. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj. (foto Ž. Bačić)
90. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj. (foto E. Hilje)
91. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj. (foto E. Hilje)
92. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj. (foto Ž. Bačić)
93. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj (foto Ž. Bačić) / Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, relikvijar Sv. Eufemije i Sv. Marije Magdalene, detalj. (foto Ž. Bačić)
94. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj. (foto Ž. Bačić)
95. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj. (foto Ž. Bačić)
96. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj. (foto Ž. Bačić)

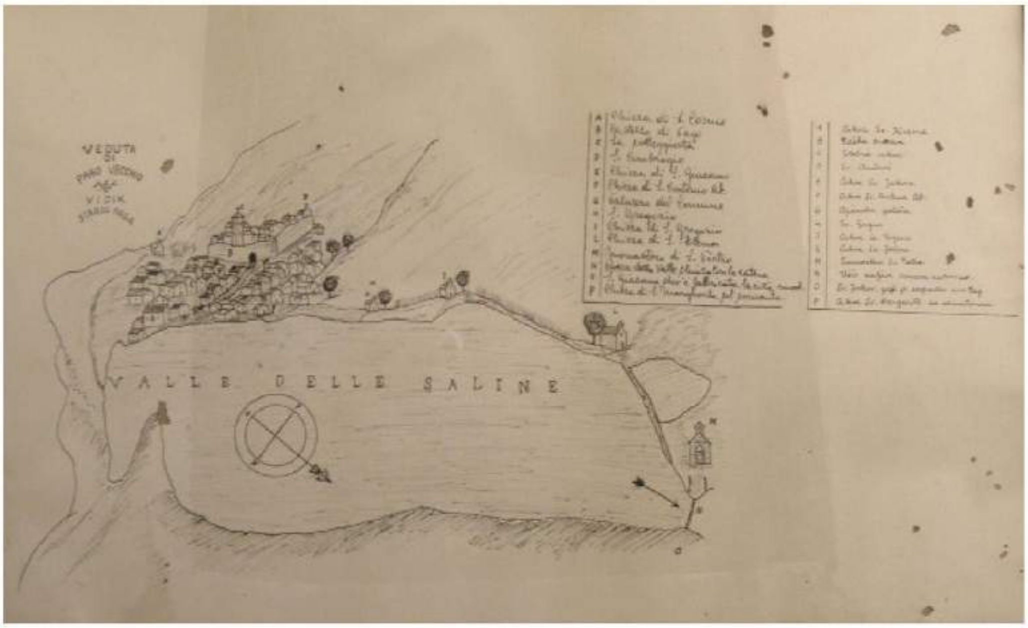

1. Pag, Stari Grad (crtež u Nadžupnom uredu u Pagu)

2. Pag, Stari Grad, detalj (crtež u Nadžupnom uredu u Pagu)

3. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, JI strana, stanje prije rušenja

4. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, JI strana, stanje prije rušenja

5. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, SZ strana, stanje prije rušenja

6. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, stanje nakon rušenja

7. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, stanje nakon rušenja, detalj

8. Pag, Stari Grad, ogradni zid samostana Sv. Margarite, stanje nakon rušenja, detalj

9. Pag, Stari Grad, ostatci ogradnog zida samostana Sv. Margarite

10. Pag, Stari Grad, ostatci ogradnog zida samostana Sv. Margarite, detalj

11. Pag, Stari Grad, zdenac samostana Sv. Margarite

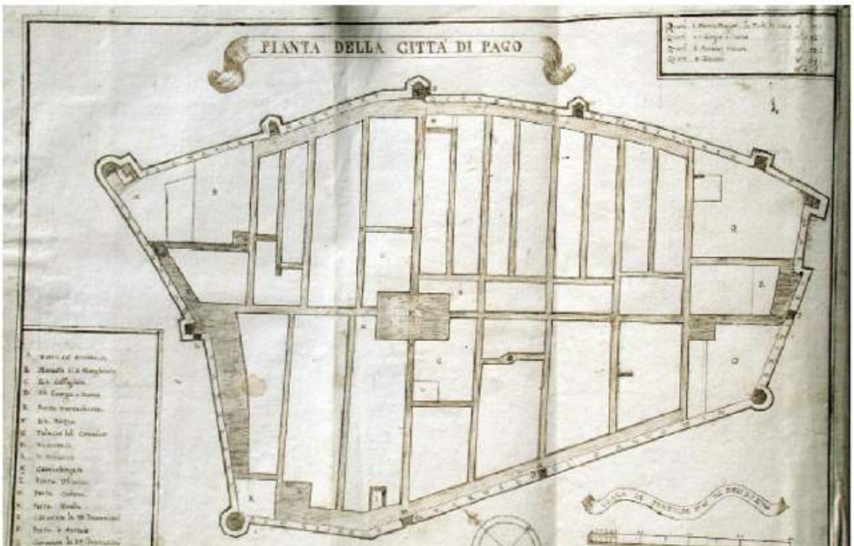

12. Pag, plan grada (crtež u M. L. RUIĆ, 1780a)

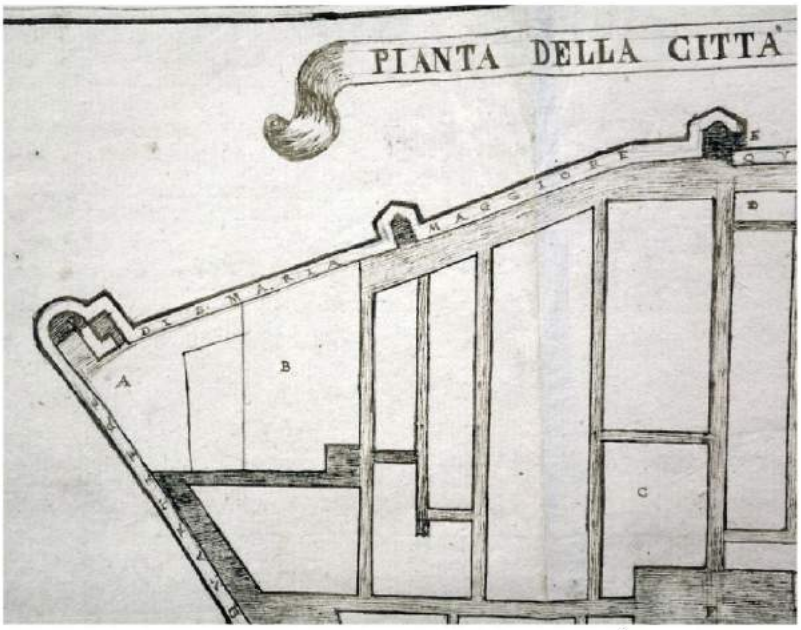

13. Pag, plan grada, detalj (crtež u M. L. RUIĆ, 1780a)

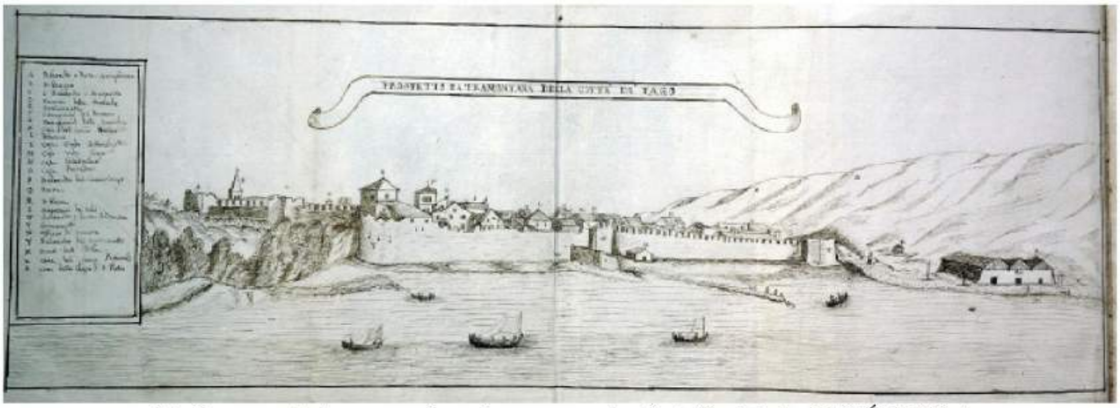

14. Pag, pogleda na grad sa sjeverozapada (crtež u M. L. RUIĆ, 1780c)

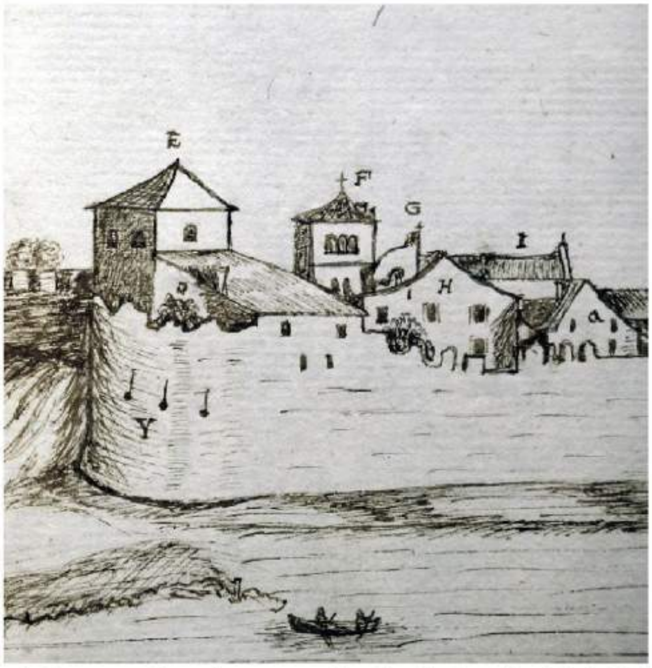

15. Pag, pogleda na grad sa sjeverozapada, detalj (crtež u M. L. RUIĆ, 1780c)

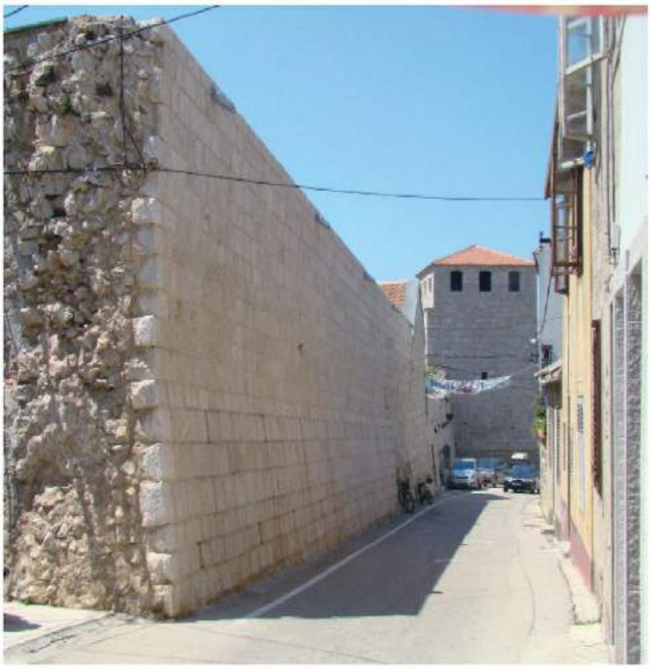

16. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki

17. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki

18. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki

19. Ostatci paških zidina uz samostan benediktinki, kula Scrivanato

20. Pag, crkva Navještenja Marijina, pročelje

21. Pag, crkva Navještenja Marijina, svetište

22. Pag, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić

23. Pag, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj

24. Pag, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj

25. Pag, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj

26. Pag, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj

27. Pag, crkva Navještenja Marijina, kapela Mišolić, detalj

28. Pag, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, stanje prije restauracije

29. Pag, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić

30. Pag, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj

31. Pag, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj

32. Pag, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj

33. Pag, crkva Navještenja Marijina, nadgrobna ploča porodice Mišolić, detalj

34. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, 1353. godina

35. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, Sv. Juraj

36. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, Sv. Juraj, detalj

37. Pag, samostan benediktinki, kruna cisterne, mletački lav

38. Pag, crkva Navještenja Marijina, luk portala i grb kneza Paola Malipiera

39. Pag, crkva Navještenja Marijina, grb kneza Paola Malipiera

40. Pag, samostan benediktinki, grb kneza Antonia Loredana, 1469.-1471.

41. *Pag, grb kneza Tome Zorzija,1468.*

42. *Pag, grb kneza Tome Zorzija, natpis*

43. Pag, samostan benediktinki, nadgrobna ploča porodice Mirković, kraj 15. st.

44. Pag, samostan benediktinki, nadgrobna ploča porodice Mirković, detalj

45. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite, stanje prije restauracije, 14. st.

46. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite, detalj

47. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite

48. Pag, samostan benediktinki, kip Sv. Margarite, detalj

49. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz Navještenja, prva polovica 15. st.

50. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz Navještenja, prva polovica 15. st.

51. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz Navještenja, detalj

52. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz Navještenja, detalj

53. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice iz Navještenja, detalj

54. Pag, samostan benediktinki, reljef Bogorodice s Djetetom i anđelima, sredina 15. st.

55. Pag, samostan benediktinki, reljef Bogorodice s Djetetom i anđelima, detalj

56. Pag, samostan benediktinki, reljef Bogorodice s Djetetom i anđelima, detalj

57. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, stanje prije restauracije, 15. st.

58. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom

59. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, detalj

60. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, detalj

61. Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom, detalj

62. Pag, Stari Grad, kip Bogorodice s Djetetom /
Pag, samostan benediktinki, kip Bogorodice s Djetetom

63. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj

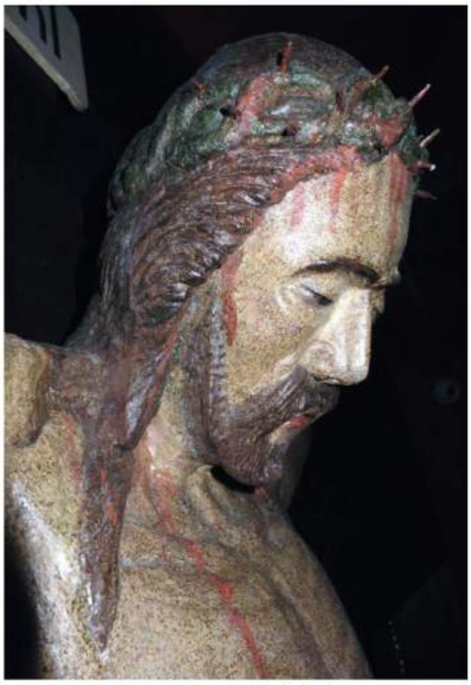

64. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj

65. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj

66. Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj

67. *Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj*

68. *Pag, samostan benediktinki, raspelo, detalj*

69. Pag, samostan benediktinki, ukrašena greda

70. Pag, samostan benediktinki, ukrašena greda, detalj

71. Pag, samostan benediktinki, ukrašena greda, detalj

72. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, sredina 15. st.

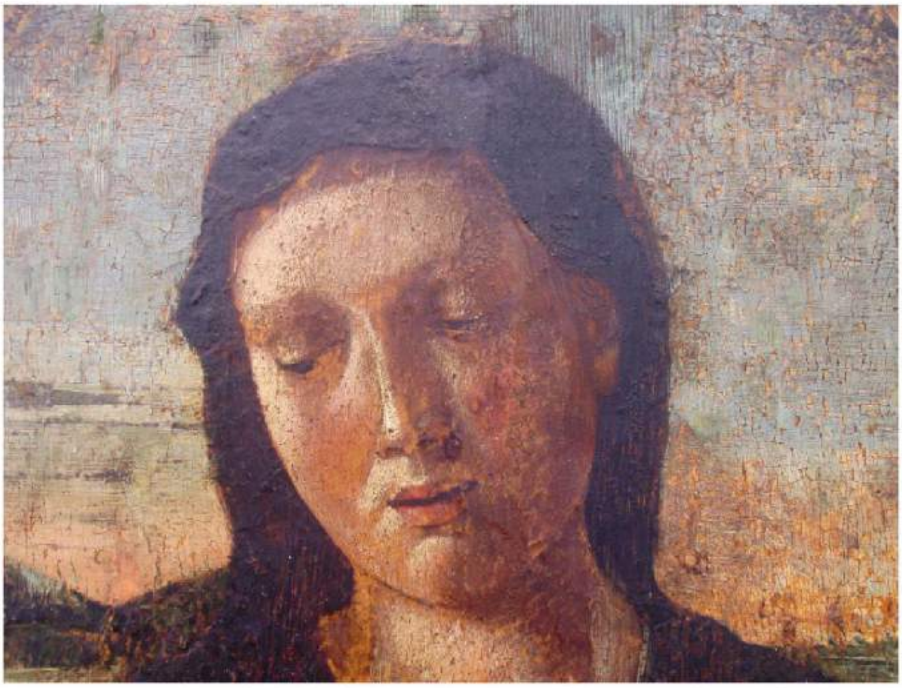

73. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj

74. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj

75. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj

76. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj

77. Pag, samostan benediktinki, Andrea Mantegna (?): Bogorodica s Djetetom, detalj / New York, Metropolitan Museum, Andrea Mantegna: Poklonstvo pastira, detalj (preuzeto iz A. DE NICOLÒ SALMAZO, 2004., str. 111)

78. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, kraj 14. st., prednja strana

79. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, prednja strana, detalj

80. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, prednja strana, detalj

81. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, prednja strana, detalj

82. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana

83. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana, detalj

84. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana, detalj

85. Pag, samostan benediktinki, ophodni križ, stražnja strana, detalj

86. Pag, samostan benediktinki, relikvijar u obliku ruke s moćima Sv. Klare, 14. / 15. st.

87. Pag, samostan benediktinki, relikvijar u obliku ruke s moćima Sv. Klare

88. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, oko 1435. godine

89. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj

90. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj

91. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj

92. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj

93. *Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj / Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, relikvijar Sv. Eufemije i Sv. Marije Magdalene, detalj*

94. *Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj*

95. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj

96. Pag, samostan benediktinki, relikvijar Sv. Trna, detalj

Summary

The middle ages artistic heritage of Benedictine Monastery of St Margaret in Pag

St Margaret monastery of the Benedictine nuns together with its monastery church dedicated to the Annunciation in the town of Pag has been, ever since its foundation in the 14th century, a place for collecting and keeping sacral artistic heritage. The most valuable and important artworks date back to the Late Middle Ages, the flourishing period of the monastery. Although, as elsewhere in Croatia, the preserved artworks from that period represent just a small remnant of the former treasure, its size and value make the artistic heritage of the Pag Benedictine monastery an important complex in the wider context of Dalmatian art. Among stone monuments, the wellhead with a decorated relief made in 1353, the tombstone of the Mišolić family inside the church and the coat of arms of the Pag rector Antonio Loredano embedded into the monastery yard, are of special importance.

Four wooden Gothic statues of different art circles are kept in the monastery: a small statue of St. Margaret from the 14th century, a statue of the Madonna from the Annunciation group from the first half of the 15th century, a relief of the 'Madonna and Child with Angels' from the middle of the 15th century, and the statue of the 'Madonna and Child' from the 15th century. The painting heritage from the earliest period hasn't been preserved. We can find just one painting from the latter half of the 15th century in the monastery, a small picture of the 'Madonna with Child', painted in the tempera on wood technique. The painting is severely damaged, but the style and quality associate this work of small dimensions with one of the most important painters of the Early Renaissance – Andrea Mantegna. Some applied arts artefacts deserve to be highlighted - the Reliquary of the Holy Thorn, one of the finest examples of Dalmatian goldsmithery from the first half of the 15th century, a hand reliquary and finally, a processional cross, which can be associated with similar works of the Zadar goldsmithery. This small but valuable art collection, preserved over long centuries, deserves an adequate presentation in order to become available to a wider audience and worshippers.

Sommario

Il patrimonio artistico medievale del Convento di Santa Margherita a Pago

Il convento benedettino di Santa Margherita a Pago con la sua chiesa monastica dell'Annunciazione rappresenta, dalla sua fondazione agli inizi del 14. secolo, il luogo di collezione e conservazione del patrimonio culturale di carattere sacro. Le opere più importanti e di valore risalgono al tardo Medio Evo, quando il convento era in prosperità. Anche se, come in tutta la Croazia, opere d'arte conservate risalenti a quel periodo rappresentano appena un piccolo residuo di quella ricchezza, la loro quantità e il valore fanno del patrimonio del Convento delle suore benedettine di Pago un importante complesso anche nell'ambito più ampio riguardo all'arte dalmata. Tra i monumenti in pietra attraggono la corona in rilievo del pozzo, risalente al 1353, la lapide (pietra tombale) della famiglia Mišolić all'interno della chiesa, e lo stemma del conte-rettore di Pago, Antonio Loredano nel cortile del convento. Nel convento vengono custodite perfino quattro statue gotiche in legno, di varie origini: la statuetta di santa Margherita del 14. secolo, la statua della Madonna dal gruppo dell'Annunciazione della prima metà del 15. secolo, il rilievo della Madonna con Bambino e gli angeli fatta verso la metà del 15. secolo, e la statua della Madonna con il Bambino, del 15. secolo. Il patrimonio pittorico del periodo più alto, non è stato conservato. All'interno del convento c'è soltanto un'opera della seconda metà del 15 secolo: un piccolo quadro che rappresenta la Madonna con il Bambino, in tecnica di tempera sul legno. È piuttosto danneggiato però le caratteristiche figurative e la qualità della lavorazione danno la possibilità di mettere quest'opera, di dimensioni modeste, in legame diretto con uno dei pittori più importanti dell'alto Rinascimento – Andrea Mantegna. Tra gli oggetti artistici, speciale attenzione meritano il reliquiario della Spina della Santa Corona, uno degli esempi più belli dell'oreficeria dalmata della prima metà del 15. secolo, il reliquiario a forma di mano (palmo) e la croce da processione, che possono essere collegati con molte opere di oreficeria zaratina. Questa piccola, ma importante, collezione d'arte conservata lungo i secoli, merita una degna presentazione per renderla accessibile ad un pubblico più vasto ed ai credenti.